

Magdalena Raczyńska

studentka III roku studiów I stopnia na kierunku stosunki międzynarodowe
w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytetu Jagiellońskiego

Przebieg i skutki konfliktu cypryjskiego

Recenzja: **dr Rafał Wordliczek**

Streszczenie

Konflikt cypryjski jest obecny w stosunkach międzynarodowych od tak dawna, że nawet dogłębna analiza historyczna nie pozwala na jednoznaczne określenie jego genezy. Pomimo wielu podejmowanych prób jego rozwiązania, problem podziału wyspy (zarówno w jego wymiarze społecznym, jak i gospodarczym) pozostaje aktualny do dnia dzisiejszego a, paradoksalnie, podmioty najbardziej zainteresowane jego przełamaniem – Organizacja Narodów Zjednoczonych, Unia Europejska oraz dwaj liderzy konfliktu, Grecja i Turcja – nie rezygnują przy tym z ochrony własnych interesów, co ostatecznie prowadzi jedynie do załamywania się kolejnych prób rozwiązania sporu.

Artykuł zawiera możliwie szczegółowy opis genezy i przebiegu sporu pomiędzy Grekami i Turkami cypryjskimi. Część pierwsza, historyczna, ma na celu, przede wszystkim, ułatwienie osadzenia bieżących sytuacji oraz kierunków ich rozwoju we właściwej perspektywie historycznej, a także stworzenie solidnej bazy merytorycznej pod analizę możliwych dalszych scenariuszy rozwoju opisywanych wydarzeń. Część druga dotyczy zagadnienia o wiele bliższego czasom nam współczesnym, jakim są utrzymujące się od początku lat 60. bilateralne stosunki Turcji z Unią Europejską. Przedstawiona w tekście problematyka oraz wnioski wysunięte na podstawie zebranych materiałów pozwalają ostatecznie na stwierdzenie, że konflikt cypryjski, choć nieporuszany często w debacie publicznej, niewątpliwie pozostał jednym z najintensywniej oddziałujących na współczesne stosunki międzynarodowe, zarówno w ich wymiarze regionalnym, jak i globalnym.

Wprowadzenie81
Geneza i przebieg konfliktu cypryjskiego do II wojny światowej81
Cypr po II wojnie światowej84
Konferencja londyńska86
Porozumienia pomiędzy Grecją, Turcją i Wielką Brytanią88
Eskalacja konfliktu90
Zamach stanu i ostateczny podział Cypru90
Utworzenie Tureckiej Republiki Cypru Północnego91
Próby rozwiązania konfliktu po 1999 r.93
Początek negocjacji akcesyjnych z Unią Europejską93
Plan Annana96
Stosunki Turcja – Unia Europejska99
Prezydencja w Radzie UE a rozwiązanie kwestii cypryjskiej99
Potencjalna reorientacja polityki zagranicznej Turcji na Wschód101
Za i przeciw wstąpieniu Turcji do Unii Europejskiej103
Program „Cypr 2015”105
Podsumowanie107
Spis wykresów108
Wykaz skrótów108
Bibliografia108

Wprowadzenie

Istota tego, co w nauce i dyplomacji przyjęło nazwę „problemu cypryjskiego”, leży w wieloaspektowym konflikcie pomiędzy ludnością grecką i turecką zamieszkującą wyspę Cypr. Konflikt ten zaistniał na dobre na arenie międzynarodowej w połowie XX w., choć jego geneza sięga o wiele dalej w historię regionu. Cypryjscy Turcy i Grecy toczą ze sobą niemalże bratobójczą walkę oficjalnie od ponad 40 lat, *de facto* jednak – o wiele dłużej. Aby lepiej zrozumieć złożoność konfliktu cypryjskiego trzeba dokładnie poznać ich historię, a przynajmniej kilka najbardziej kluczowych faktów, składających się w efekcie na sytuację, z jaką Cypryjczycy borykają się do dnia dzisiejszego.

Niniejszy artykuł składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwsza z nich opisuje genezę i rozwój konfliktu cypryjskiego, uwzględniając wszystkie najważniejsze wydarzenia oraz procesy, jakie miały miejsce kolejno przed II wojną światową i po jej zakończeniu. Druga część artykułu jest chronologiczną kontynuacją pierwszej – dotyczy implikacji kwestii cypryjskiej dla bilateralnych stosunków na linii Unia Europejska (UE) – Turcja od momentu rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych w październiku 2005 r.¹ aż do roku 2012. Taka konstrukcja tekstu ma na celu przede wszystkim ułatwienie osadzenia bieżącej sytuacji oraz kierunku jej rozwoju we właściwej perspektywie historycznej, a także stworzenie solidnej bazy merytorycznej pod analizę możliwych dalszych scenariuszy rozwoju wciąż trwającego, choć już nie tak intensywnego konfliktu.

Geneza i przebieg konfliktu cypryjskiego do II wojny światowej

Przyjęło się twierdzić, że Cypr jest ściśle związany z Grecją. W wielu opracowaniach naukowych pojawiają się jednoznaczne stwierdzenia, że obszar tej wyspy jest terytorium rdzennie greckim, chociaż nie jest to do końca zgodne z prawdą. Dzięki swojemu strategicznemu położeniu oraz licznym bogactwom naturalnym, Cypr od wieków był obiektem szczególnej uwagi wielu państw². O inwazję na wyspę, jej zakup bądź sprzedaż bez jakiegokolwiek konsultacji z Cypryjczykami, można obwinąć m.in.

¹ Turcja złożyła wniosek o członkostwo w Unii Europejskiej 14 kwietnia 1987 r., choć została oficjalnie uznana za kraj kandydujący dopiero w grudniu 1999 r. podczas szczytu Rady Europejskiej w Helsinkach. Zob.: *Rozszerzenie UE: czas na kolejne etapy*, strona internetowa przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Polsce, http://ec.europa.eu/polska/news/111013_rozszerzenie_pl.htm (data dostępu: 4 grudnia 2012); *Rozszerzenie*, strona internetowa przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Polsce, http://ec.europa.eu/economy_finance/international/enlargement/index_pl.htm (data dostępu: 4 grudnia 2012).

² Do dziś jednymi z największych zasobów naturalnych Cypru są: miedź, gips, drewno, marmur, bentonity czy pigmenty ziemne. Dodatkowym atutem Cypru było jego położenie geograficzne, dzięki któremu stał się on ważnym centrum przeładunkowym o dużej skali reeksportu na rynki Bliskiego Wschodu i Europy Centralnej. Zob.: *Republika Cypryjska*, strona internetowa Ambasady Republiki Cypryjskiej w Warszawie, http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/DMLgeninfo_ol/DMLgeninfo_ol?OpenDocument (data dostępu: 25 listopada 2012).

Mykeńczyków (XII w. p.n.e.³), Asyryjczyków (709 r. p.n.e. – 663 r. p.n.e.), Egipcjan (570 r. p.n.e. – 546 r. p.n.e.), Persów (546 r. p.n.e. – 333 r. p.n.e.), Ptolemeuszy (320 r. p.n.e. – 58 r. p.n.e.), Rzymian (58 r. p.n.e. – 395 r. n.e.) czy Wenecjan (1489-1570).

Za początek tzw. kwestii cypryjskiej można uznać rok 1570 – wówczas miała miejsce turecka inwazja na wyspę. Początkowo Turcy zajęli port Famagustę, następnie pozostałe tereny. Niespełna rok później galery Świętej Ligi – sojuszu zawiązanego przez Państwo Kościelne wraz z kilkoma innymi katolickimi państwami przeciw imperium osmańskiemu – stanęły w obronie Cypru i pokonały wojska tureckie. Wywołało to w Turcji niepokój, jednak pewien swego wezyr Sokollu rzekomo wypowiedział do weneckiego posła takie słowa: „Odebraniem Cypru odcięliśmy wasze ramię, gdy wy spaleniem naszej floty ostrzygliście nam brody. Odcięte ramię nie odrośnie, ostrzyżona broda natomiast odrośnie i to jeszcze gęstsza”⁴. Historia przyznała mu rację, bowiem niedługo potem sułtan wydał specjalny dokument, w którym zarządził przesiedlenie na Cypr tysiące obywateli z regionów Anatolii, Rumu, Karamanu i Dulgadiru, którzy byli przodkami dzisiejszych Turków cypryjskich.

Na mocy tajnej konwencji zawartej 4 czerwca 1878 r. w Konstantynopolu Cypr przeszedł spod władania imperium otomańskiego pod kontrolę Wielkiej Brytanii⁵. Było to ściśle związane z buntem chłopskim na Bałkanach w 1875 r. i późniejszą agresją Rosji wobec Turcji. Wielka Brytania postanowiła wówczas wspomóc Turcję w zamian za prawo do okupacji Cypru, przy czym zobowiązała się oddać wyspę, jeśli tylko Rosja zrezygnuje ze zdobytych przez nią terytoriów w Armenii. Grecy cypryjscy przyjęli brytyjską okupację z entuzjazmem, jako że wiązali ją z możliwością realizacji idei *enosis*, czyli przyłączenia wyspy do Grecji⁶. Nie udało im się to wcześniej ani w 1829 r. na konferencji londyńskiej, ani w 1830 r. – po proklamacji powstania niepodległego państwa greckiego⁷. Oczekiwanego skutku nie przyniosły także petycje wysyłane regularnie do Londynu z prośbą o dobrowolne zakończenie okupacji i zgodę na *enosis*. Dla Turków cypryjskich takie rozwiązanie byłoby nie do pomyślenia, jako że równałoby się przymusowi powrotu do Turcji bądź też znacznej dominacji greckiej. Postulowali oni raczej zachowanie ówczesnego *status quo* lub zwrócenie wyspy prawowitemu właścicielowi (tu: sułtanowi).

³ Podane w nawiasach daty wskazują na okres poszczególnego panowania nad Cyprzem. Dane za: K. Kęciek, *Zagadkowy świat Mykeńczyków*, strona internetowa tygodnika „Przegląd”, <http://www.przeglad-tygodnik.pl/pl/artukul/zagadkowy-swiat-mykenczykow> (data dostępu: 25 listopada 2012); *Kalendarium dziejów Cypru*, strona internetowa wirtualnycypr.pl, <http://www.wirtualnycypr.pl/cypr-historia/historia-cypru.html> (data dostępu: 28 listopada 2012); H. O. Yalincak, *Understanding the Cyprus Problem*, <http://www.scribd.com/doc/60128907/Understanding-the-Cyprus-Problem> (data dostępu: 14 listopada 2012).

⁴ J. Reychman, *Historia Turcji*, Wrocław 1973, s. 90. Cytat za: P. Osiewicz, *Pokojowa regulacja kwestii cypryjskiej. Aspekty prawne i polityczne*, Toruń 2008, s. 63.

⁵ A. Adamczyk, *Problem cypryjski*, „Studia Europejskie” 1997, nr 4, s. 74, strona internetowa Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego, http://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/4-1997_Adamczyk.pdf (data dostępu: 27 listopada 2012).

⁶ Ibidem.

⁷ H. Kissinger, *Dyplomacja*, Warszawa 2003, s. 169.

Sułtan turecki pozostał nominalnym władcą Cypru do 5 listopada 1914 r., kiedy w reakcji na podjęcie przez Turcję działań wojennych po stronie Trójprzymierza Wielka Brytania wypowiedziała wojnę Turcji i ogłosiła aneksję Cypru. 10 sierpnia 1920 r. podpisano w Sevres traktaty pokojowe, gdzie wśród wielu postanowień znalazły się również te dotyczące Cypru:

- art. 115 – państwa podpisujące układ uznały brytyjską aneksję Cypru,
- art. 116 – Turcja zrzekła się wszelkich praw do Cypru (w tym z trybutu płaconego sułtanowi podczas brytyjskiej okupacji),
- art. 117 – wszyscy Turcy urodzeni bądź mieszkający na stałe na Cyprze otrzymali brytyjskie obywatelstwo (tracąc tym samym obywatelstwo tureckie)⁸.

Wówczas traktat ten był dla Grecji powodem do dumy, premier Elefteros Weni-zelos uważał, iż jest to krok w kierunku realizacji idei Wielkiej Grecji. Jednak 24 lipca 1923 r. w Lozannie Turcja oficjalnie uznała aneksję Cypru przez Wielką Brytanię, co stanowiło dla społeczeństwa greckiego narodową klęskę. Na mocy dokumentu z 10 marca 1925 r. Cypr uzyskał status kolonii królewskiej⁹. 21 października 1931 r. doszło w Nikozji do gwałtownych demonstracji przeciwko brytyjskim siłom, w efekcie których Grecy cypryjscy podpalili siedzibę gubernatora¹⁰. Turcy cypryjscy uznali zamieszki za szkodliwe i prowadzące do destabilizacji na wyspie, sprzeciwiali się demonstracjom na rzecz *enosis*, a w konsekwencji sami zaczęli być niechętni wobec brytyjskiej administracji (zostali ukarani za zajścia z 1931 r. identycznymi sankcjami jak Grecy). Idea *enosis* zaczęła zdobywać na wyspie stopniowo coraz większą popularność a obietnice Wielkiej Brytanii przyłączenia Cypru do Grecji w zamian za wstąpienie do koalicji antyhitlerowskiej dodatkowo jedynie podsycaly nacjonalistyczne nastroje greckich Cypryjczyków¹¹.

Przez cały czas trwania II wojny światowej Cypr pozostawał pod brytyjską kontrolą. Pomimo lojalnej postawy ludności cypryjskiej w czasie walk nie było szans na przyłączenie Cypru do Grecji. Przede wszystkim Londyn zdawał sobie sprawę

⁸ P. Osiewicz, op.cit., s. 76.

⁹ M. Miltiadou (red.), *Kwestia cypryjska. Krótkie wprowadzenie*, s. 55, strona internetowa Ambasady Republiki Cypryjskiej w Warszawie, [http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/5e6eaf08adcd4b74c22572b1002be345/291d051c1b440696c22572c60034ab62/\\$FILE/Kwestia%20cypryjska.%20Kr%20C3%B3tkie%20wprowadzenie%20\(28%20KB.%202011\).pdf](http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/5e6eaf08adcd4b74c22572b1002be345/291d051c1b440696c22572c60034ab62/$FILE/Kwestia%20cypryjska.%20Kr%20C3%B3tkie%20wprowadzenie%20(28%20KB.%202011).pdf) (data dostępu: 27 listopada 2012).

¹⁰ Jednym z głównych powodów wybuchu zamieszek był sprzeciw jednego z tureckich członków rady ustawodawczej wobec zaproponowanych brytyjskich regulacji podatkowych – Londyn zignorował wówczas wynik głosowania, w efekcie czego doszło do rozruchów. Zob.: W. Mallinson, *Cypr. Rys historyczny*, s. 20, strona internetowa Ambasady Republiki Cypryjskiej w Warszawie, [http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/ce7d400c6e5439eac22572c600329ac5/d2f29ce3878e1120c22572c600329547/\\$FILE/Cypr.%20Rys%20historyczny%20\(2.030%20KB.%202011\).pdf](http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/ce7d400c6e5439eac22572c600329ac5/d2f29ce3878e1120c22572c600329547/$FILE/Cypr.%20Rys%20historyczny%20(2.030%20KB.%202011).pdf) (data dostępu: 27 listopada 2012).

¹¹ Była to jedna z wielu obietnic przyłączenia Cypru do Grecji wysuwana przez Wielką Brytanię. Najczęściej obietnice te miały na celu wyłącznie uzyskanie aprobaty dla polityki brytyjskiej na Półwyspie Bałkańskim. Ponadto rząd brytyjski doceniał geostrategiczne położenie wyspy – władanie Cyprzem zlokalizowanym u styku trzech kontynentów pozwalało na kontrolowanie ważnych ze strategicznego punktu widzenia obszarów Bliskiego Wschodu, zwłaszcza Kanału Sueskiego. Zob.: A. Adamczyk, *Problem...*, s. 74.

z antybrytyjskich protestów, jakie wywołałaby taka decyzja. Ponadto w latach 1946-1949 w Grecji panowała wojna domowa¹² i trzeba było brać pod uwagę ewentualne zwycięstwo w niej sił komunistycznych. W konsekwencji tego ewentualna radziecka obecność na wyspie stanowiłaby więc realne zagrożenie zarówno dla Turcji, jak i dla całego świata zachodniego (ze szczególnym uwzględnieniem interesów brytyjskich na Bliskim Wschodzie).

Cypr po II wojnie światowej

Po II wojnie światowej Greków uzbrojono w potężny argument polityczny – Wielka Brytania stała się członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ)¹³, a co za tym idzie, przyjęła założenia Karty Narodów Zjednoczonych. Dla Greków cypryjskich szczególnie istotny był zapis z art. 1 ust. 2, który nakazywał „Rozwijając przyjazne stosunki między narodami, oparte na poszanowaniu zasady równouprawnienia i samostanowienia narodów [podkr. – M. R.] i stosować inne odpowiednie środki dla wzmocnienia powszechnego pokoju”¹⁴. Dzięki temu greccy Cypryccyzy mieli do dyspozycji prawnie usankcjonowane podstawy ku stworzeniu suwerennego państwa bądź też, mając na uwadze *enosis*, połączenia się z Grecją.

W 1950 r. na scenie politycznej pojawił się biskup Kition Makarios (później mianowany arcybiskupem i etnarchą¹⁵, przyjął imię Makarios III), wielki zwolennik idei *enosis*¹⁶ – plebiscyt w tej sprawie był jedną z pierwszych jego inicjatyw. Zdecydowana większość Greków cypryjskich (około 96%) opowiedziała się wówczas za unią Cypru z Grecją¹⁷, co nie zmieniło jednak zasadniczo brytyjskiego nastawienia do sprawy. Oczekiwanym skutków nie przyniosła również próba wniesienia pro-

¹² Po jej zakończeniu kilkanaście tysięcy osób (żołnierzy i ludności cywilnej wraz z dziećmi) opuściło ojczyznę i udało się na emigrację do Polski oraz innych byłych krajów socjalistycznych Europy Wschodniej i Środkowej. Zob.: M. Wojecki, *Szkolnictwo uchodźców politycznych z Grecji w Polsce po roku 1950*, [w:] B. Halczak, B. Burda (red.), „Rocznik Lubuski” 2004, t. XXX, cz. I, s. 217-218, strona internetowa Lubuskiego Towarzystwa Naukowego, <http://www.ltn.uz.zgora.pl/PDF/roc04/21.pdf> (data dostępu: 27 listopada 2012).

¹³ Wielka Brytania stała się oficjalnie członkiem ONZ 24 października 1945 r. Por. *Member States of the United Nations*, strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych, <http://www.un.org/en/members/index.shtml#e> (data dostępu: 27 listopada 2012).

¹⁴ *Karta Narodów Zjednoczonych*, art. 1, ust. 2, strona internetowa Biblioteki Sejmowej, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1945.html> (data dostępu: 25 listopada 2012).

¹⁵ Etnarcha – tytuł naczelników okręgów autonomicznych we wschodnich prowincjach imperium rzymskiego. Zob.: *Etnarcha*, strona internetowa Słownika Języka Polskiego, <http://www.sjp.pl/etnarcha> (data dostępu: 26 listopada 2012).

¹⁶ K. Czubochoa, M. Paszkowska, *Konflikt cypryjski i jego wpływ na proces rozszerzenia Unii Europejskiej*, [w:] A. Jurkowska, M. Szewczyk (red.), „Zeszyty Naukowe Zakładu Europeistyki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie” 2007, nr 1(3), s. 29, strona internetowa Podkarpackiej Biblioteki Cyfrowej, http://www.pbc.rzeszow.pl/Content/4288/zeszyt_3.pdf (data dostępu: 26 listopada 2012).

¹⁷ W. Mallinson, op.cit., s. 39.

blemu pod obrady ONZ po tym, jak Wielka Brytania kategorycznie odmówiła podjęcia dalszych negocjacji. Dodatkowo, dzięki umiędzynarodowieniu problemu Cypru, do głosu zaczęła dochodzić Turcja, nawołująca do zachowania ówczesnego *status quo*¹⁸. Wszystko to doprowadziło do wzrostu frustracji wśród Greków cypryjskich i odrodzenia się tendencji nacjonalistycznych.

Ich ucieleśnieniem stała się Cypryjska Organizacja Wyzwolenia Narodowego (gr. Ethniki Organosis Kypriou Agoniston – EOKA) aranżująca akcje terrorystyczne i sabotażowe skierowane przeciwko przedstawicielom administracji brytyjskiej na Cyprze oraz osobom kolaborującym z brytyjskim protektoratem. Sposób funkcjonowania wspomnianej organizacji pozostawia wiele do życzenia. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, iż podczas całej działalności EOKA, czyli odkąd wybuchły pierwsze bomby (1 kwietnia 1955 r., godzina 0:30) aż do, oficjalnie, 1959 r. zginęło więcej cywilnych Greków cypryjskich niż w tym samym czasie zamordowali Brytyjczycy. Po pewnym czasie EOKA zaczęła atakować również turecką policję i oddziały pomocnicze, co przy wsparciu ze strony Grecji w postaci pieniędzy, wojska czy propagandy, dodatkowo zaostrzało wzajemne stosunki wśród wszystkich Cypryjczyków¹⁹. Polityka przejścia od słów do czynów zaczynała powoli przynosić efekty.

Pomimo permanentnego braku zgody ze strony Wielkiej Brytanii na zrewidowanie swojego dotychczasowego stanowiska, sprawa trafiła w 1984 r. na forum ONZ, choć finalnie odłożono ją *ad acta*. Na dodatek rząd brytyjski nawiązał bliższe stosunki z Turcją, by ta stanowiła naturalną przeciwwagę dla żądań greckich Cypryjczyków. W efekcie do akcji znów wkroczyła EOKA pod dowództwem Georgiosa Griwasa²⁰, emerytowanego oficera armii greckiej. W drugiej połowie 1955 r. Brytyjczycy zostali zmuszeni do rozpoczęcia negocjacji z Griwasem. Te nie przyniosły jednak żadnego skutku, gdyż żądania greckie i tureckie blokowały się wzajemnie, a i między Griwasem a Makariosem nie było zgody co do sposobu i zasięgu prowadzonych działań antybrytyjskich. Grecy chcieli niepodległości wyspy, podczas gdy ludność turecka optowała za utrzymaniem *status quo*, licząc na przyłączenie w niedalekiej przyszłości całości wyspy do Turcji. Arcybiskup Makarios, w odróżnieniu od Georgiosa Griwasa, chciał ograniczyć aktywność zbrojną do małych akcji o charakterze sabotażowym.

¹⁸ *Cypr – podział wyspy*, strona internetowa portalu stosunkimiedzynarodowe.info, http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/kraj,Cypr,problemy,Podzial_wyspy (data dostępu: 25 listopada 2012).

¹⁹ *EOKA*, strona internetowa portalu [globalsecurity.org](http://www.globalsecurity.org), <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/eoka.htm> (data dostępu: 26 listopada 2012). Brytyjczycy początkowo próbowali osłabić opór Greków cypryjskich za pomocą polityki niewielkich ustępstw (np. konstytucji dzięki której obie społeczności zachowywałyby względną autonomię, mimo iż władza oficjalnie pozostawałaby w rękach Brytyjczyków). Kiedy działania te nie odniosły zamierzonego skutku, administracja brytyjska zaczęła zwalniać ze stanowisk w administracji i policji Greków i zatrudniać na ich miejsce Turków, co sprawiło, że Turcy cypryjscy, będący do tej pory jedynie obserwatorami konfliktu Greków cypryjskich z Wielką Brytanią, stali się jego uczestnikami. Zob.: A. Adamczyk, *Problem...*, s. 75.

²⁰ W literaturze stosuje się także grecki zapis tego imienia i nazwiska – Georjos Grivas.

Konferencja londyńska

29 sierpnia 1955 r. rozpoczęła się konferencja londyńska, na którą zaproszeni zostali przedstawiciele Grecji i Turcji. W imieniu rządu tureckiego występował minister spraw zagranicznych Fatim Zorlu, a jego odpowiednikiem po stronie greckiej był Stefano Stefanopoulos. Harold Macmillan, sekretarz stanu ds. zagranicznych i Wspólnoty Brytyjskiej²¹ wspominał w swoim przemówieniu enigmatycznie o potrzebie wprowadzenia „nowego rodzaju samorządności” na Cyprze, chociaż nie skonkretyzował, co miał dokładnie przez to na myśli. Stefano Stefanopoulos podkreślił w oficjalnym wystąpieniu, że władze greckie w dalszym ciągu opowiadają się za utrzymywaniem baz wojskowych Wielkiej Brytanii na terytorium Cypru i odparł zarzut, jakoby rząd grecki dążył jedynie do realizacji idei *enosis*, skoro ludność sama zadecyduje o swojej przyszłości dzięki prawu do samostanowienia²². Tak skonstruowane przemówienie ma w sobie głębszą logikę, gdyż stanowi ono skierowane do Wielkiej Brytanii ukryte przesłanie: „Wy możecie dalej u nas stacjonować, ale dajcie nam w zamian prawo do samostanowienia o własnym państwie”. Dwa dni później głos zabrał przedstawiciel Turcji, który optował za zachowaniem postanowień traktatu lozańskiego z 1923 r. Według Fatima Zorlu sprawa cypryjska była już oficjalnie zakończona, a brytyjska protekcja nad tym terytorium nie podlegała żadnym wątpliwościom. Rząd turecki wprawdzie popierał prawo do samostanowienia, jednak dostrzegał negatywne konsekwencje zastosowania tego prawa w odniesieniu do Cypru, bez brania pod uwagę interesów ludności tureckiej²³. Tak naprawdę za „wygranych” konferencji londyńskiej można uznać jedynie Wielką Brytanię, w mniejszym stopniu Turcję. Ta pierwsza zastosowała się do rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ, a więc przystąpiła do stołu negocjacyjnego oraz złożyła własną propozycję rozwiązania sporu. Od tego momentu Grecy nie mogli już zarzucić Brytyjczykom braku zainteresowania kwestią cypryjską oraz odrzucania możliwości dialogu pomiędzy stronami konfliktu. Natomiast Turcja wyszła z całego spotkania obronną ręką nie dlatego, że coś zyskała, ale dlatego, że niczego nie straciła. Po zakończeniu konferencji został zachowany *status quo* i żadne kroki mogące to zmienić nie zostały podjęte. Przynajmniej przez jakiś czas.

3 października 1955 r. powołano nowego gubernatora Cypru – sir Johna Hardinga. Wśród jego priorytetowych zadań znalazło się m.in.:

- unieszkodliwienie EOKA i przywrócenie kontroli nad wyspą,
- zaferowanie Cypryjczykom większego wpływu na podejmowane decyzje,

²¹ Sekretarz stanu ds. zagranicznych i Wspólnoty Brytyjskiej to odpowiednik kontynentalnego ministra spraw zagranicznych. Por. A. Dzik, *Współczesny ustrój polityczny Wielkiej Brytanii*, s. 7, Portal Spraw Zagranicznych psz.pl, http://www.psz.pl/index2.php?option=content&do_pdf=1&id=2866 (data dostępu: 27 listopada 2012).

²² P. Osiewicz, *op.cit.*, s. 83.

²³ *Statement by the Minister of State and Acting Foreign Minister Fatin Zorlu at the London Conference on Cyprus*, August 31, 1955, The Cyprus Conflict. An Educational Web Site, http://www.cyprus-conflict.net/zorlu_in_london.html (data dostępu: 27 listopada 2012).

- deklaracja przyznania Cyprowi prawa do samostanowienia „w bliżej nieokreślonej przyszłości”²⁴ [podkr. – M. R.].

Działalność Johna Hardinga na wyspie określana była jako „rządy twardej ręki”. Akcentem rozpoczynającym okres jego urzędowania było wzmocnienie sił brytyjskich na wyspie oraz znaczne zaostrzenie kar dla osób działających w EOKA lub wspierających tę organizację (nawet możliwość kary śmierci). Na początku 1956 r. gubernator rozpoczął rokowania pokojowe z arcybiskupem Makariosem. Zakończyły się one jednak zesłaniem duchownego na Seszele, uznając, iż podżęga on EOKA do terroru²⁵. W październiku tego samego roku doszło do kryzysu sueskiego, podczas którego Wielka Brytania, Francja i Izrael podjęły interwencję zbrojną przeciw Egipcjom. Cypr spełnił wówczas ważną rolę jako baza transportowa, zaś Grecja sympatyzowała z Egiptem i państwami arabskimi, co skłaniało Londyn do twierdzenia, że w wypadku *ensis* Ateny mogłyby zablokować wykorzystanie baz cypryjskich. W tym samym czasie Turcja urosła do miana najważniejszego sojusznika Wielkiej Brytanii na Bliskim Wschodzie – od 1955 r. oba państwa były związane Paktem Bagdadzkim²⁶. Londyn zaczął więc dopuszczać możliwość podziału wyspy (tur. *taksim*) między ludność grecką i turecką, co z kolei było dla tej pierwszej nie do zaakceptowania – ze swoją 80-procentową przewagą ludności czuła się ona prawowitym władcą wyspy, zaś tureckich Cypryckich traktowała jedynie jako uprzywilejowaną mniejszość²⁷. 26 lutego 1957 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ uchwaliło akceptowalną dla wszystkich stron rezolucję, wzywającą do osiągnięcia „pokojowego, demokratycznego i sprawiedliwego rozwiązania” problemu Cypru poprzez negocjacje. W marcu 1957 r. Brytyjczycy uwolnili Makariosa pod warunkiem, że nie wróci on na Cypr. Sytuacja na wyspie ulegała jednak stopniowemu pogorszeniu. Obok EOKA działalność rozpoczęła turecka organizacja zbrojna Turk Mudafa Teskilat, na czele której stanął Rauf Denktasz²⁸. W efekcie krwawych walk ulicznych i zamachów na brytyjskich oficerów, Wielka Brytania postanowiła wznowić rokowania. Pojawiały się różne projekty odnośnie pokojowego rozwiązania kwestii cypryjskiej. Plan Hugo Foota przewidywał nadanie wyspie samodzielności przy pozostawieniu statusu kolonii, z kolei plan Macmillana zakładał niezmienny przez siedem lat status wyspy oraz opisywał sposób konstrukcji podstawowych organów władzy (m.in. utworzenie oddzielnych izb reprezentantów, co spotkało się ze sprzeciwem rządu

²⁴ P. Osiewicz, op.cit., s. 90.

²⁵ M. Toporek, *Historia powszechna 1945-1998*, Kraków 1998, s. 193.

²⁶ Pakt Bagdadzki – współpracujący z USA układ wojskowo-polityczny zawarty w 1955 r. w Bagdadzie przez Turcję, Irak, Iran, Wielką Brytanię, Pakistan. Głównym jego celem było przeciwdziałanie wpływom ZSRR na Bliskim Wschodzie. Kiedy w 1959 r. Irak wystąpił z Paktu, przemianowano go na Organizację Paktu Centralnego, a po wystąpieniu w 1979 r. Pakistanu, Turcji i Iranu nieformalnie rozwiązano. Zob.: *Bagdadzki Pakt*, „Wielka Encyklopedia Oxford”, t. 2, Warszawa 2008, s. 86.

²⁷ H. Faustmann, *Aktualne ogniska konfliktu. Konflikt na Cyprze odzwierciedleniem różnicy interesów we wschodniej części Morza Śródziemnego*, s. 2, strona internetowa EDUVINET – Education via Networks in the European Union, <http://www.eduvinet.de/comcult/pdf/regiokonf/pl/cocplta404.pdf> (data dostępu: 28 listopada 2012).

²⁸ P. Osiewicz, op.cit., s. 98.

greckiego i w efekcie doprowadziło do upadku całego planu)²⁹. Negocjacje zakończono podpisaniem w 1959 r. traktatu pokojowego w Londynie³⁰. Na mocy jego postanowień Cypr uzyskał w 1960 r. niepodległość i stał się republiką konstytucyjną, w zamian za Akritori i Dhekelia, które nadal pozostały brytyjskimi bazami wojskowymi, jedynie wyłączonymi spod kontroli cypryjskiej (obie zajmują łącznie 2,7% terytorium wyspy)³¹.

Porozumienia pomiędzy Grecją, Turcją i Wielką Brytanią

Do pierwszego spotkania zainteresowanych państw doszło jesienią 1958 r. Ustalono wówczas wiele kwestii istotnych dla dalszego funkcjonowania wewnętrznie skłóconego przyszłego państwa. Uzgodniono m.in., że Grecja może zrezygnować z przyłączenia Cypru w zamian za rezygnację Turcji z podziału wyspy. *Ergo*, jedynym satysfakcjonującym dla obu stron rozwiązaniem było utworzenie niepodległego państwa cypryjskiego³². Ustalono również, że prezydentem republiki będzie Grek (ze względu na większą liczebność Greków cypryjskich niż Turków cypryjskich), natomiast funkcję wiceprezydenta będzie sprawował Turek. Mówi o tym art. 1 rozdziału pierwszego memorandum stanowiącego podstawę do dalszych porozumień w sprawie rozwiązania problemu cypryjskiego. Pozostałe stanowiska, np. w rządzie, również miały być obsadzone proporcjonalnie do liczebności danego narodu³³. Ponadto, niezwłocznie po uzyskaniu niepodległości przez Cypr, partyzanci umieszczeni w więzieniu przez władze kolonialne mieli zostać wypuszczeni na mocy powszechnej amnestii³⁴. 19 lutego 1959 r. podpisano powyższe dokumenty. Ich sygnatariuszami byli: z ramienia Wielkiej Brytanii – Harold Macmillan, Grecji – Konstantinos Karamanlis, społeczności greckiej – Makarios, tureckiej – Fazul Kucuk.

²⁹ Ibidem, s. 91.

³⁰ M. Horoszczak, *Grecko-turecki konflikt o Cypr*, Portal Spraw Zagranicznych psz.pl, <http://www.psz.pl/tekst-2280/Grecko-turecki-konflikt-o-Cypr> (data dostępu: 28 listopada 2012).

³¹ *Rzut oka na Cypr*, s. 16, strona Ambasady Republiki Cypryjskiej w Warszawie, [http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/6b1a5813223deb09c2257abe003b6232/6334334F1C771A00C1257AE7003204EB/\\$file/Rzut%20oka%20na%20Cypr%20\(2011\).pdf](http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/6b1a5813223deb09c2257abe003b6232/6334334F1C771A00C1257AE7003204EB/$file/Rzut%20oka%20na%20Cypr%20(2011).pdf) (data dostępu: 25 listopada 2012).

³² Z. Stavrinides, *The Cyprus Conflict. National Identity and Statehood*, Nicosia 1999, s. 30. Za: P. Osiewicz, op.cit., s. 92.

³³ Porozumienia między Wielką Brytanią, Turcją i Grecją zawierały także liczne postanowienia dotyczące zasad, na jakich opierać się miała konstytucja Cypru. Oprócz wyżej wymienionych do najważniejszych należą: prawo weta dla prezydenta i wiceprezydenta w sprawach zagranicznych, bezpieczeństwa i obrony; rząd – siedmiu ministrów pochodzenia greckiego oraz trzech pochodzenia tureckiego, analogicznie 70% stanowisk w administracji publicznej oraz policji dla Greków cypryjskich, 30% dla Turków cypryjskich, armia cypryjska – 60% Greków cypryjskich oraz 40% Turków cypryjskich; Izba Reprezentantów – 70% deputowanych Greków cypryjskich, 30% deputowanych Turków cypryjskich, z zastrzeżeniem, że Izba Reprezentantów może uchwalić ustawę związaną ze statusem obu narodowości tylko wówczas, gdy deputowani obu narodowości będą zgadzali się do co brzmienia zaproponowanej ustawy. Zob.: A. Adamczyk, *Problem...*, s. 76; K. Czubocho, M. Paszkowska, op.cit., s. 31.

³⁴ *The Zurich and London Agreements. Memorandum setting out the agreed foundation for the final settlement of the problem of Cyprus*, The Cyprus Conflict. An Educational Web Site, <http://www.cyprus-conflict.net/Treaties%20-1959-60.html> (data dostępu: 26 listopada 2012).

W imieniu Turcji dokumenty zostały podpisane przez szefa jej rządu kilka dni później³⁵. Pomiędzy Turcją, Grecją oraz Wielką Brytanią podpisano również traktat gwarancyjny upoważniający strony do wspólnej lub indywidualnej interwencji zbrojnej na wyspie w przypadku naruszenia konstytucji. Traktat ten ostatecznie wykluczał również połączenie Cypru z Grecją lub Turcją³⁶.

Konstytucja z 1960 r. efektywnie zakazuje realizacji zarówno *enosis*, jak i *taksim*. Jakkolwiek gwarantuje ona społecznościom greckiej oraz tureckiej na Cyprze szeroką gamę praw, nie uwzględnia jednak złożoności i wzajemnej sprzeczności pomiędzy powyższymi ideami. W gruncie rzeczy wspomniana konstytucja była jedynie prowizoryczna i nie rozwiązała podstawowego problemu konfliktu, jako że *enosis* i *taksim* były wciąż obecne w umysłach obu społeczności cypryjskich. Zakazano jedynie ich realizacji, a nie ideologii z nimi związanych³⁷. Kiedy doprowadziło to do paraliżu decyzyjnego w Republice Cypru³⁸, prezydent Makarios³⁹ wystosował do rządów Turcji, Grecji i Wielkiej Brytanii dokument określany jako tzw. 13 punktów Makariosa. Analogicznie do historycznych 14 punktów Wilsona plan ten miał na celu uzdrowienie sytuacji politycznej (w tym przypadku w kraju) oraz zapobieżenie kolejnym konfliktom. Efekt okazał się być odwrotnym od zamierzonego – doszło do wzrostu napięcia między Grekami a Turkami, jako że prezydenckie propozycje odzwierciedlały rzekomo jedynie grecki punkt widzenia⁴⁰. Walka „ich” przeciwko „nam” rozgorzała na dobre w 1963 r. Efekt wymuszonego przez Wielką Brytanię zawieszenia broni stanowi tzw. zielona linia, która do dzisiaj oddziela dwa wrogie społeczeństwa Cypru, a swą nazwę zawdzięcza ponoć brytyjskiemu dyplomacie, który mając pod ręką jedynie zieloną kredkę, narysował nią linię na planie miasta. Według Petera Calvo-coressiego Wielka Brytania chciała początkowo, aby problem cypryjski rozwiązała Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego (NATO).

³⁵ Premier Turcji uległ wypadkowi w trakcie katastrofy samolotu, którym leciał do Londynu (oficjalnie wina leżała po stronie pilota) i... jako jedyny przeżył. W związku z wypadkiem wszystkie dokumenty zostały przez niego podpisane dopiero kilka dni później w szpitalu. Zob.: A. Mango, *The Turks Today*, London 2004, s. 51. Za: P. Osiewicz, op.cit., s. 94.

³⁶ H. Faustmann, op.cit., s. 2.

³⁷ *Employing Conflict Transformation Theory in Understanding the Cyprus Problem – Prospects and Instruments in Conflict Transformation*, strona internetowa European Peace University, <http://epu.ac.at/fileadmin/downloads/research/Nicolaidis.pdf> (data dostępu: 29 listopada 2012).

³⁸ Świeżo ustanowiony, skomplikowany system polityczny Cypru narzucał wiele sztywnych i niezłomnych zasad funkcjonowania państwa, w efekcie czego jedynie ugruntowane istniejące podziały między dwoma narodowościami zamiast je niwelować. Prezydent oraz wiceprezydent często korzystali z prawa do wetowania propozycji przedstawiciela drugiej narodowości, konieczność otrzymania zgody obu społeczności prowadziła wielokrotnie do impasu prac w Izbie Reprezentantów, problematyczne było uchwalenie ustawy budżetowej, o podatkach, o samorządzie lokalnym, wątpliwości nie udało się uniknąć nawet w przypadku interpretacji zapisów dotyczących tworzenia armii. Zob.: A. Adamczyk, *Problem...*, s. 78; K. Czubocha, M. Paszkowska, op.cit., s. 32-35.

³⁹ Makarios III został wybrany przez Greków cypryjskich na prezydenta Cypru 13 grudnia 1959 r. Zdobyl wówczas 66,29% wszystkich ważne oddanych głosów, podczas gdy jego kontrkandydat Ioannis Clerides jedynie 32,91% głosów. Głową niepodległego państwa został 16 sierpnia 1960 r., po ukończeniu prac nad konstytucją republiki i rezygnacji Wielkiej Brytanii z władzy na wyspie. Zob.: P. Osiewicz, op.cit., s. 95; A. Adamczyk, *Cypr. Dzieje polityczne*, Warszawa 2002, s. 178.

⁴⁰ P. Osiewicz, op.cit., s. 103.

Mimo iż rządy Grecji i Turcji były przychylnie takiemu rozwiązaniu, zarówno arcybiskup Makarios, jak i niektóre państwa członkowskie Paktu wyrażały swój sprzeciw. Ostatecznie Wielka Brytania postanowiła zwrócić się w tej sprawie do ONZ⁴¹ i tym samym Makarios osiągnął swój cel wniesienia sprawy cypryjskiej na forum międzynarodowe. 4 marca 1964 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła rezolucję nr 186 w sprawie Cypru, w której znalazło się wiele istotnych zapisów, m.in.:

- wezwano wszystkie państwa członkowskie, aby nie podejmowały żadnych działań, które mogłyby przyczynić się do pogorszenia obecnej sytuacji na Cyprze (pkt 1),
- zlecono utworzenie Sił Pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych na Cyprze (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus – UNFICYP) – sił pokojowych pod egidą ONZ (pkt 4) oraz mianowanie mediatora przez sekretarza generalnego ONZ (pkt 7)⁴².

W 1964 r. w skład UNFICYP wchodziło 6 275 osób, jednakże siły ONZ były w przeciągu następnych trzech lat stopniowo zmniejszane, tak więc w grudniu 1967 r. wynosiły 4 737 osób⁴³. Mimo iż UNFICYP znacząco zmniejszył częstotliwość występowania aktów agresji po obu stronach wyspy, nieprzejednana postawa Makariosa utrzymywała napięcie w kraju. Niezadowolenie społeczności tureckiej sięgnęło zenitu, gdy prezydent greckiej odmówił spotkania z wiceprezydentem Turków cypryjskich. Aby złamać ruch oporu, Makarios wprowadził blokadę ekonomiczną wobec enklaw tureckich, skazując ich mieszkańców na życie w ciężkich warunkach. Możliwość opuszczenia „gett” (zajmujących około 3% powierzchni wyspy⁴⁴) była mocno ograniczona, a szanse na znalezienie zatrudnienia bliskie zeru. W sierpniu 1964 r. znów doszło do gwałtownych ataków i wzajemnych prześladowań wśród ludności cypryjskiej i gdyby nie apel sekretarza generalnego ONZ U Thanta (zawarty w rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 193 (1964)⁴⁵), wzywający obie strony do zawieszenia broni, mogłyby dojść do otwartej wojny grecko-tureckiej.

Eskalacja konfliktu

Zamach stanu i ostateczny podział Cypru

Odkąd projekt cypryjskiej niepodległości zakończył się fiaskiem, rządy Grecji i Turcji kontaktowały się między sobą jedynie za pośrednictwem mediatora wyzna-

⁴¹ P. Calvocoressi, *Polityka międzynarodowa 1945-2000*, Warszawa 2002, s. 383.

⁴² *Rezolucja nr 186 przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ 4 marca 1964 r.* Oryginalny tekst – zob.: strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186\(1964\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186(1964)) (data dostępu: 29 listopada 2012).

⁴³ Dane za: *The 1967 crisis*, strona internetowa Sił Pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych na Cyprze, http://www.unficypr.org/nqcontent.cfm?a_id=1491&tt=graphic&lang=11 (data dostępu: 29 listopada 2012).

⁴⁴ H. Faustmann, *op.cit.*, s. 3.

⁴⁵ *Rezolucja nr 193 przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ 9 sierpnia 1964 r.* Oryginalny tekst – zob.: strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/193\(1964\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/193(1964)) (data dostępu: 29 listopada 2012).

czonego przez ONZ. Pierwszym z nich został Sakari Tuomioja – fiński dyplomata, który jednak krótko sprawował swą funkcję z racji śmierci na zawał serca, jaka nastąpiła podczas prób negocjacji w Genewie w 1964 r. We wrześniu tego samego roku jego obowiązki przejął Galo Plaza Lasso z Ekwadoru, choć również na krótko – Fazıl Kucuk oraz jego doradcy mieli zastrzeżenia do jego obiektywności i przyczynili się do rezygnacji ze stanowiska mediatora⁴⁶.

21 kwietnia 1967 r. doszło w Grecji do zamachu stanu, po którym greccy tzw. czarni pułkownicy przejęli władzę w całym kraju. Wojskowi planowali jednak wznowienie negocjacji z rządem tureckim w sprawie Cypru, więc we wrześniu 1967 r. doszło do spotkania Konstantinosa Kolliasa, premiera Grecji, z Sulejmanem Demirelem, premierem Turcji. Analogicznie do wszystkich poprzednich prób negocjacji, również i tym razem kwestia konfliktu cypryjskiego nie została rozwiązana ze względu na sprzeczne poglądy obu społeczności i brak chęci do wspólnego wypracowania kompromisu. Również stosunki Makariosa z wojskowymi z Aten nie układały się dobrze. Przywódca Cypru podejrzewał, że junta porozumiewała się z Ankarą bez wiedzy Nikozji, oferując Turcji kontrolę nad północną częścią wyspy, w zamian za zgodę na przyłączenie Cypru do Grecji. W tym samym czasie grecki rząd prowadził konspiracyjne rozmowy z EOKA-B (organizacją utworzoną w 1971 r. i kierowaną przez Georgiosa Griwasa), które miały doprowadzić do odsunięcia Makariosa od władzy i przyłączenia wyspy do Grecji⁴⁷. 2 lipca 1974 r. Makarios rozkazał oficerom Gwardii Narodowej⁴⁸ opuścić wyspę, czego efektem był dokonany przez nich zamachu stanu oraz przejęcie kontroli nad państwem. Makarios zdołał uciec, a Nikosa Sampsona, byłego członka EOKA, wybrano na nowego prezydenta Republiki Cypru. Turcja, powołując się na traktat gwarancyjny, postanowiła wykorzystać taki przebieg sytuacji jako pretekst do aneksji – 20 lipca 1974 r. nastąpiła inwazja na Cypr⁴⁹. Tureckie siły wylądowały w północnej części wyspy w regionie Kyrenii. Do dzisiaj rząd turecki w oficjalnych oświadczeniach stwierdza, że była to operacja pokojowa, której celem było przywrócenie porządku konstytucyjnego⁵⁰. 23 lipca do dymisji podał się Sampson, przekazując władzę przewodniczącemu Izby Reprezentantów Glafkosowi Cleridesowi (pod koniec roku pełnienie funkcji prezydenta wznowił Makarios) i przywracając tym samym ład konstytucyjny.

Utworzenie Tureckiej Republiki Cypru Północnego

14 sierpnia 1974 r. armia turecka wznowiła ofensywę na Cyprze, zdobywając w ciągu trzech dni kontrolę nad 35-37% terytorium wyspy (warto zaznaczyć, iż obszar ten stanowił około 70% potencjału ekonomicznego wyspy)⁵¹. Tym samym

⁴⁶ P. Osiewicz, op.cit., s. 114.

⁴⁷ A. Adamczyk, *Problem...*, s. 81.

⁴⁸ Siły zbrojne utworzone przez prezydenta Makariosa w następstwie krwawych wydarzeń z lat 1963-1964 składające się jedynie z Greków cypryjskich. Gwardia Narodowa oficjalnie podlegała cypryjskiemu ministerstwu obrony, faktycznie jednak wszelkie stanowiska zostały obsadzone przez oficerów armii greckiej skierowanej na Cypr. Zob.: ibidem, s. 80.

⁴⁹ H. Faustmann, op.cit., s. 4.

⁵⁰ M. Horoszczak, op.cit.

⁵¹ P. Osiewicz, op.cit., s. 131; *Rzut oka na Cypr*, op.cit., s. 20.

Ankara zrealizowała koncepcję *taksim* i 13 lutego 1975 r. ogłoszono utworzenie autonomicznego Federalnego Państwa Tureckiego Cypru (znanego również jako Turecka Republika Cypru Północnego – TRCP)⁵². W wyniku inwazji tureckiej około 160 tys. Greków cypryjskich stało się uchodźcami⁵³. We wrześniu 2011 r. ujawniono raport Rady Europy z 1976 r., wskazujący na drastyczne naruszenia praw człowieka przez Turków cypryjskich na społeczności greckiej podczas inwazji w 1974 r. oraz oskarżający ich o naruszenia Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁵⁴. Grecja nie mogła pomóc swoim obywatelom, Amerykanie ostrzegli bowiem, że każda akcja przeciw Turkom będzie powodować amerykańską reakcję zbrojną (choć Grecja też była członkiem NATO, USA bardziej obawiały się osłabienia flanki NATO w Azji Mniejszej). Inwazja turecka została jednak potępiona przez USA, Wielką Brytanię, a także Radę Bezpieczeństwa ONZ – m.in. w rezolucjach nr 353 (1974)⁵⁵, nr 357 (1974)⁵⁶ oraz nr 367 (1975)⁵⁷. 27 stycznia 1977 w placówce ONZ w Nikozji odbyło się pierwsze spotkanie Makariosa z Denktaszem, a 12 lutego 1977 r. obaj przywódcy podpisali czteropunktowe porozumienie, w którym uzgodniono iż:

- w przyszłości Cypr ma być niezależną, niezaangażowaną, dwuspołeczną republiką federalną,
- terytorium pod zarządem każdej ze wspólnot zostanie określone w negocjacjach w świetle możliwości gospodarczych, produkcyjności i praw własności,
- sprawy takie, jak swoboda poruszania się i osiedlania się czy prawa własności są otwarte do dyskusji,
- rząd centralny ma m.in. zapewniać unitarność państwa przy utrzymaniu dwuspołecznego charakteru republiki⁵⁸.

Porozumienie było znacznym ustępstwem ze strony Greków cypryjskich, gdyż zaakceptowano ustrój federacyjny i uzyskanie przez Turków cypryjskich własnej strefy kontroli. Przekreślało to ostatecznie ideę *enosis*, jednak w widoczny sposób zjednoczyło Greków cypryjskich i ucięło panujące między nimi spory.

Po wielu próbach wynegocjowania kompromisu satysfakcjonującego obie strony konfliktu, 15 listopada 1983 r. parlament Federalnego Państwa Tureckiego

⁵² K. Czubocho, M. Paszkowska, op.cit., s. 38.

⁵³ H. Faustmann, op.cit., s. 4.

⁵⁴ Cały raport Rady Europy dostępny jest na oficjalnej stronie internetowej Ruchu na Rzecz Wolności i Sprawiedliwości na Cyprze, <http://www.freedomjustice.com.cy/cmspages/getfile.aspx?guid=27fe323f-4ec5-49f6-a629-d648a8be4c23> (data dostępu: 30 listopada 2012).

⁵⁵ *Rezolucja nr 353 przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ 20 lipca 1974 r.* Oryginalny tekst – zob.: strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/353\(1974\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/353(1974)) (data dostępu: 29 listopada 2012).

⁵⁶ *Rezolucja nr 355 przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ 1 sierpnia 1974 r.* Oryginalny tekst – zob.: strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/357\(1974\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/357(1974)) (data dostępu: 29 listopada 2012).

⁵⁷ *Rezolucja nr 367 przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ 12 marca 1975 r.* Oryginalny tekst – zob.: strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/367 (data dostępu: 29 listopada 2012).

⁵⁸ *The Makarios – Denktash Talks, 1977, The Cyprus Conflict. An Educational Web Site.* <http://www.cyprus-conflict.net/makarios-denktash%20talks,%2077.html> (data dostępu: 3 grudnia 2012).

Cypru ogłosił niepodległość Tureckiej Republiki Cypru Północnego, co dodatkowo spowodowało proces negocjacyjny⁵⁹. Deklaracja spotkała się z natychmiastowym uznaniem Turcji, podczas gdy akt ten potępiła reszta społeczności międzynarodowej⁶⁰. 12 marca 1985 r. uchwalono konstytucję Tureckiej Republiki Cypru Północnego oraz przeprowadzono wybory prezydenckie (9 czerwca) i parlamentarne (23 czerwca). Pięć lat później, tj. 4 lipca 1990 r., Cypr złożył wniosek o członkostwo we Wspólnotach Europejskich, czemu ostro sprzeciwili się Turcy cypryjscy. W sierpniu 1991 r. dyplomacja amerykańska zaproponowała zwołanie konferencji międzynarodowej w sprawie Cypru, ale nie doszła ona do skutku ze względu na brak wstępnego porozumienia między szefami rządów Grecji i Turcji. Podobny efekt spotykał wszystkie inne próby zwołania (i doprowadzenia do końca) konferencji z udziałem zainteresowanych państw. Bezkompromisowość, zawziętość, brak chęci porozumienia i wzajemna nienawiść każdorazowo doprowadzały do impasu w procesie negocjacji, bez znaczenia jak bardzo zróżnicowane były proponowane projekty zawiązania współpracy⁶¹. Sytuacja na wyspie nie uległa zmianie nawet gdy w 1993 r. prezydentem został Georges Vassiliou, gorący zwolennik ponownego zjednoczenia Cypru. Przedstawił on koncepcję utworzenia federacji złożonej z dwóch równoprawnych części: greckiej i tureckiej. Propozycja ta została jednak odrzucona przez turecką stronę, ta bowiem nadal liczyła na przyłączenie nowo powstałej republiki do Turcji. Ponadto Turcy cypryjscy obawiali się o swoją pozycję w państwie, w którym dominowałiby Grecy, nie chcieli bowiem wracać do rozwiązań z lat 60.

Próby rozwiązania konfliktu po 1999 r.

Początek negocjacji akcesyjnych z Unią Europejską

W grudniu 1997 r. UE wyznaczyła termin rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych z Cyprem na 30 marca 1998 r., odrzucając jednocześnie wniosek Turcji o uznanie jej za państwo-kandydata. Denktasz zapowiedział wobec tego, że nie podejmie dalszych rozmów z cypryjskim prezydentem Cleridesem dopóki nie zostanie uznane istnienie dwóch państw cypryjskich, a 31 sierpnia 1998 r. stwierdził, że przyszłe rozmowy powinny mieć za cel utworzenie konfederacji, czym odchodził od podstawowych ustaleń z 12 lutego 1977 r. (w których sam brał udział)⁶².

Powszechnie znanym faktem było życzenie największych światowych mocarstw, aby jak najszybciej doszło do rozwiązania konfliktu cypryjskiego. Znalazło to swoje potwierdzenie m.in. w rezolucji nr 1250 z 26 czerwca 1999 r., w której Rada Bezpieczeństwa ONZ wyraziła swoje niezadowolenie z przebiegu dotychczasowego

⁵⁹ Więcej na temat zagadnienia zgodności proklamacji Cypru Północnego z obowiązującymi zasadami prawa międzynarodowego – zob.: K. Czubocho, M. Paszkowska, op.cit., s. 41-46.

⁶⁰ H. Faustmann, op.cit., s. 4.

⁶¹ *International Peacemaking in Cyprus, 1980-1986*. Zob.: The Cyprus Conflict. An Educational Web Site, <http://www.cyprus-conflict.net/int%271%20dip,%20%2780-86.html> (data dostępu: 3 grudnia 2012).

⁶² A. Adamczyk, *Problem...*, s. 89-91.

wych negocjacji na Cyprze i dodatkowo oskarżyła liderów obu społeczności o brak progresu w pracach⁶⁵. Nie bez znaczenia pozostaje też fakt, iż zasady negocjacji zawierające się w treści rezolucji zostały zaproponowane przez uczestników szczytu G8⁶⁴, który odbył się dokładnie tydzień wcześniej. 29 czerwca przyjęto rezolucję nr 1251 (1999)⁶⁵, która przedłużała mandat UNFICYP o kolejne sześć miesięcy⁶⁶.

Aby zwiększyć efektywność rokowań grecko-tureckich wprowadzono model negocjacji pośrednich. Oznacza to, iż specjalny przedstawiciel sekretarza generalnego ONZ (od 1998 r. – Ann Hercus) rozmawiał z liderami cypryjskimi w celu ustalenia ich stanowiska na określone tematy (przy czym sami zainteresowani nie znali opinii drugiej strony), a następnie przekazywał wszelkie konieczne informacje Kofiemu Annanowi, który pełnił wówczas funkcję sekretarza generalnego ONZ, równocześnie próbując doprowadzić do zbliżenia stanowisk obu liderów. Miało to umożliwić ustalenie najważniejszych rozbieżności pomiędzy państwami oraz opracowanie najkorzystniejszej strategii negocjacji. Także i tym razem działania pozostały bez efektów.

Znacząco na ocieplenie stosunków wpłynęły dopiero warunki atmosferyczne, a dokładniej trzęsienia ziemi z 17 sierpnia i 12 listopada 1999 r. w Turcji, gdzie z pomocą tureckiemu rządowi przybył (bez wcześniejszego zaproszenia) zespół ratowniczy z Grecji. Aby odwdziżyć się za udzieloną pomoc, zespoły tureckie wzięły czynny udział w akcjach zorganizowanych po trzęsieniu ziemi, jakie nawiedziło okolice Aten. Nawiazane wówczas stosunki zwykło się określać w literaturze jako „dyplomacja sejsmiczna”⁶⁷.

Dzięki inicjatywie Kofiego Annana pierwsza runda rokowań pomiędzy Glafkosem Cleridesem a Raufem Denktaszem trwała w dniach 3-14 grudnia 2001 r. Wówczas, w opinii sekretarza generalnego ONZ, kompromis był osiągalny, choć znów zabrakło dobrej woli. Podobnie w przypadku pozostałych trzech rund rozmów, które charakteryzował notoryczny brak postanowień służących rozwiązaniu konfliktu. W przypadku piątego spotkania, tj. 10 listopada 2000 r., przywódca Turków cypryjskich postawił na forum ONZ ultimatum, iż nie będzie uczestniczył w dalszych negocjacjach, jeśli Turecka Republika Północnego Cypru nie zostanie uznana na arenie międzynarodowej⁶⁸. Chociaż perspektywa przystąpienia Cypru do UE nie wymagała uprzedniego rozwiązania trwającego sporu, jak to ustalono w trakcie szczytu

⁶⁵ *Rezolucja nr 1250 przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ 29 czerwca 1999 r.* Oryginalny tekst – zob.: strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1250\(1999\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1250(1999)) (data dostępu: 29 listopada 2012).

⁶⁴ G8 (*Group of Eight*) – forum polityczno-gospodarcze zrzeszające osiem najbardziej wpływowych państw świata: Wielką Brytanię, Francję, Niemcy, Włochy, Japonię i Stany Zjednoczone (G6, od 1975 r.), Kanadę (G7, od 1976 r.) oraz Rosję (od 1997 r.). Zob.: strona internetowa Centrum Informacyjnego G8, http://www.g8.utoronto.ca/what_is_g8.html (data dostępu: 4 grudnia 2012).

⁶⁵ *Rezolucja nr 1251 przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ 29 czerwca 1999 r.* Oryginalny tekst – zob.: strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1251\(1999\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1251(1999)) (data dostępu: 29 listopada 2012).

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ P. Osiewicz, op.cit., s. 249.

⁶⁸ A. Adamczyk, *Problem...*, s. 91.

helsińskiego Rady Europejskiej w 1999 r., to jednak w interesie wszystkich zainteresowanych leżało osiągnięcie kompromisu jeszcze przed ostateczną akcesją. W trakcie tego samego szczytu przywódcy państw członkowskich UE przyznali Turcji status państwa kandydującego, chociaż nie ustalono wówczas dokładnej daty akcesji. UE liczyła więc, że perspektywa wstąpienia do Wspólnoty będzie dla przedstawiciela Turcji wystarczającym argumentem do modyfikacji przyjętego stanowiska. Denktasz zgodził się na powrót do stołu rokowań dopiero w 2002 r., w wyniku nacisku ze strony społeczności międzynarodowej⁶⁹. Tym razem wizja wypracowania kompromisu była bardzo realna. Zbigniew Włosowicz, polski ambasador uczestniczący wówczas w spotkaniach, mówił: „Przez ostatnie lata rozmowy na temat zjednoczenia Cypru podejmowano kilkakrotnie i bez skutku, ale teraz sytuacja jest inna. Cypryjczycy, pomni swej historii, postanowili wziąć sprawę we własne ręce”⁷⁰. Częstotliwość spotkań w ramach negocjacji bezpośrednich była bardzo wysoka, jednak nie zakończyły się one wyraźnym postępem, a szanse na wypracowanie końcowego porozumienia stawały się z dnia na dzień coraz bardziej iluzoryczne.

Unia Europejska, a dokładniej perspektywy przyłączenia się do niej, miała paradoksalnie niemałe znaczenie w opóźnianiu ostatecznego rozwiązania konfliktu. W powszechnej opinii panowało przekonanie, iż nagła zmiana stanowiska Turków cypryjskich miała doprowadzić do zablokowania akcesji Republiki Cypru. Ci bowiem nie życzyli sobie, aby społeczność turecka była reprezentowana przez władze Republiki, ale też kategorycznie odrzucali możliwość przyjęcia do Unii jedynie południowej (greckiej) części wyspy. Władze Turcji zaczęły wręcz oskarżać Wspólnotę Europejską o wymuszanie ustępstw w kwestii cypryjskiej poprzez kuszenie wizją wstąpienia w jej szereg i związanymi z tym przywilejami. Zarzut ten mógł dotyczyć także George'a Papandreou, który również przedkładał liderowi Turków cypryjskich korzyści wynikające ze zjednoczenia Cypru, m.in. możliwość uczestniczenia w pracach instytucji unijnych, pozyskiwania pieniędzy z funduszy czy wstąpienia do strefy euro. W celu usprawnienia negocjacji w czerwcu 2002 r. doradca sekretarza generalnego ONZ ds. Cypru Alvaro de Soto przedstawił projekt Deklaracji w sprawie całościowego uregulowania problemu cypryjskiego. Z założenia ustalenia tego dokumentu miały zastąpić porozumienie z 1960 r., zastrzegając jednak warunki jego wejścia w życie:

- Deklaracja miała zostać podpisana przez reprezentantów obu cypryjskich społeczności, władze Grecji, Turcji i Wielkiej Brytanii oraz przez sekretarza generalnego ONZ,
- porozumienie miało wejść w życie dopiero po jego uprzednim zatwierdzeniu przez członków obu społeczności w drodze dwóch równocześnie przeprowadzonych referendum⁷¹.

⁶⁹ K. Czubocho, M. Paszkowska, op.cit., s. 46.

⁷⁰ *Zachęcający początek. Ambasador Zbigniew M. Włosowicz, reprezentant sekretarza generalnego ONZ na Cyprze dla „Rzeczpospolitej”, „Rzeczpospolita”, 17 stycznia 2002 r. Cytat za: P. Osiewicz, op.cit., s. 262.*

⁷¹ P. Osiewicz, op.cit., s. 268.

Pomimo wyraźnego poparcia dla Deklaracji ze strony Parlamentu Europejskiego, także i ten dokument nie wywarł znaczącego wpływu na przełamanie impasu, zarówno w procesie negocjacyjnym, jak i w rokowaniach przedakcesyjnych. Sprawa ruszyła z miejsca dopiero 3 listopada 2002 r., kiedy nowym premierem Turcji został lider Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (tur. Adalet ve Kalkınma Partisi) Abdullah Gül, który zintensyfikował starania swojego poprzednika na rzecz możliwie najszybszego włączenia Turcji do UE. Jednakże po fiasku planu Alvaro de Soto, Rada Europejska podjęła ostateczną decyzję o zakończeniu negocjacji członkowskich z Cyprzem i przyjęciu go do UE bez względu na wynik przeciągających się rokowań bezpośrednich.

Plan Annana

11 listopada 2002 r. sekretarz generalny ONZ ogłosił pierwszą wersję nowego porozumienia. Owe 182 strony najistotniejszych porozumień oraz ponad 9 tys. stron załączników znane są jako tzw. plan Annana⁷². Miesiąc później, uwzględniając zastrzeżenia ze strony greckiej i tureckiej, Annan przedstawił poprawioną wersję swojego planu, która stanowiła podstawę do dalszych dyskusji. Przede wszystkim zakładał on: reunifikację wyspy; pozostawienie w kompetencji rządu centralnego polityki zagranicznej, obronnej i walutowej; utworzenie Rady Prezydenckiej złożonej z sześciu członków z prawem głosu (czterech Greków i dwóch Turków) i trzech członków bez prawa głosu (dwóch Greków i jeden Turek), wybierającej prezydenta i wiceprezydenta, jednego z każdej społeczności; utworzenie dwuizbowego parlamentu z 48-osobowym senatem (po 24 reprezentantów każdej społeczności) i 49-osobową izbą niższą (z proporcjonalną reprezentacją i nie mniej niż 12 reprezentantami społeczności tureckiej); federalną konstytucję; prawo posiadania odrębnej flagi i hymnu przez oba społeczeństwa oraz demilitaryzację wyspy⁷³. Zaproponowano także wprowadzenie czteroletniego moratorium, po upływie którego Grecy mogli znów osiedlać się na północy wyspy (jednak jeśli w ciągu pięciu lat po wejściu w życie tego porozumienia Grecy cypryjscy stanowiliby ponad 8% ogółu ludności z terytorium administrowanego przez tureckich Cypryjczyków, ci mieliby możliwość wprowadzenia ograniczenia możliwości dalszego osiedlania się ludności greckiej na ich terenie).

Jak widać Cypr miał stać się suwerennym państwem z jedną osobowością prawnomiędzynarodową, ale składającym się z dwóch części składowych, z których każda miała mieć zagwarantowany równy status polityczny oraz niezależność terytorialną. Początkowe komentarze strony tureckiej były umiarkowanie pozytywne, zauważono bowiem możliwość zakończenia konfliktu na wyspie („Turkiye”⁷⁴),

⁷² Oryginalny tekst porozumienia – zob.: strona internetowa Sił Pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych na Cyprze, http://www.unficypr.org/nqcontent.cfm?a_id=1637 (data dostępu: 30 listopada 2012).

⁷³ *Cypr – podział wyspy*, op.cit.

⁷⁴ Nazwy podane w nawiasach to tytuły gazet i czasopism, z których zaczerpnięta została przytoczona w tekście informacja.

ale nie ukrywano też, iż Ankara pozytywnie odniosła się do regulacji dotyczących zasad suwerenności, natomiast rozczarowana była propozycjami dotyczącymi powrotu uchodźców (greckich), jak również regulacji terytorialnych i własnościowych („Dunya”). Wielu tureckich dyplomatów uznało, że plan jest niedostatecznie rozbudowany: „Pół szklanki jest pełne, ale połowa wciąż pusta” („Hurriyet”). Kwestią sporną było osiągnięcie porozumienia przed szczytem w Kopenhadze – jedni wykazywali w tej kwestii duży optymizm („Cumhuriyet”), inni zdecydowanie mniejszy („Radikal”). Turecki przywódca Denktasz był w swej opinii bardzo powściągliwy i stwierdził, iż zamierza „dokładnie przestudiować” przedłożoną propozycję⁷⁵.

Opinie strony greckiej były bardziej optymistyczne, choć też nie w pełni. O ile przywódca greckich Cypryjczyków Clerides dał do zrozumienia, iż chce zaakceptować plan Annana jako podstawę do rozmów, a premier Grecji Simitis mówił o „ważnym dniu dla Cypru” i „dobrym punkcie wyjściowym dla dalszych negocjacji”, o tyle przewodniczący partii Nowa Demokracja (gr. Nea Dimokratia) Konsantinos Karamalis oświadczył, iż propozycja Annana powinna być traktowana jedynie jako „plan wstępny”, który wymaga jeszcze wielu poprawek. W ND wierzono wprawdzie, że plan Annana stanowi jedyną i być może ostatnią szansę na rozwiązanie kwestii cypryjskiej, jednak pomija podstawowe zasady *acquis communautaire* i uchwalone dotychczas rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ. Kiedy nieprzychylność Turcji dla planu wyszła na jaw, ND jeszcze bardziej usztywniło swoje stanowisko, twierdząc nawet, iż pozytywna ocena planu jest poważnym błędem strategicznym a sam plan jest wręcz niebezpieczny. Najbardziej negatywne stanowisko wobec planu Annana zajęła Komunistyczna Partia Grecji (gr. Kommounistikó Kómma Elládas), która skrytykowała propozycję sekretarza generalnego ONZ, zarzuciła mu „szantaż” i postawienie stron sporu przed dylematem „porozumienie lub chaos”⁷⁶. Annan zaproponował poddanie planu pod referenda dla każdej ze społeczności, jednak lider Turków cypryjskich odrzucił propozycję, kończąc tym samym 11 marca 2003 r. rozmowy ostatniej szansy z nowym prezydentem Cypru Tassosem Papadopoulossem. Skutkowało to ogłoszeniem przez sekretarza generalnego ONZ zakończenia mediacji pokojowej Narodów Zjednoczonych oraz podpisaniem 16 kwietnia 2003 r. traktatu o akcesji do UE z dniem 1 maja 2004 r.⁷⁷, niezależnie od tego czy zjednoczenie wyspy nastąpi. Rauf Denktasz został powszechnie skrytykowany przez społeczność międzynarodową, jak i przez samych Turków cypryjskich, za zerwanie negocjacji i zlekceważenie historycznej szansy na pojednanie.

⁷⁵ Krótka charakterystyka reakcji zagranicznych pism na plan Annana dostępna jest na stronie internetowej <http://www.globalsecurity.org/military/library/news/2004/04/www40429.htm> (data dostępu: 6 grudnia 2012).

⁷⁶ „Biuletyn Unia Europejska”, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Departament Systemu Informacji, rok 3, nr 217 (data dostępu: 30 listopada 2012).

⁷⁷ Cypr podpisał traktat akcesyjny do Unii Europejskiej równocześnie z dziewięcioma innymi państwami (Czechami, Estonią, Łotwą, Litwą, Węgrami, Maltą, Polską, Słowenią i Słowacją). Akty dotyczące przystąpienia Republiki Cypryjskiej do Unii Europejskiej – zob.: portal EUR-Lex, <http://eur-lex.europa.eu/pl/treaties/dat/12003T/pdf/12003T.html> (data dostępu: 29 listopada 2012).

Wciąż nieuregulowana kwestia cypryjska zaczęła coraz bardziej zagrażać prounijnym aspiracjom Turcji. ONZ nie zaprzestała jednak swoich działań mających na celu zjednoczenie Cypru. Trzy kolejne wersje planu Annana były za każdym razem odrzucane. Piąta wersja zawierała już ostateczne propozycje rozwiązań ustrojowych oraz innych regulacji niezbędnych do zapewnienia sprawnego funkcjonowania państwa. Zaproponowano m.in. utworzenie federacyjnej Zjednoczonej Republiki Cypryjskiej, w której skład miały wchodzić dwa państwa: greckie i cypryjskie, ze szwajcarskim modelem władz federalnych i władz państw składowych. W kwestii osiedlania się Greków i Turków na terytorium państw składowych ustalono pewne limity, które nie mogły zostać przekroczone przez 19 lat bądź do czasu przystąpienia Turcji do UE.

Treść piątej wersji planu Annana została poddana obu społeczeństwom 24 kwietnia 2004 r. pod dwa osobne referenda. W ich wyniku 64,9% Turków cypryjskich przyjęło postanowienia wynikające z dokumentu, podczas gdy 75,8% Greków cypryjskich nie wyraziło wobec nich swojej aprobaty⁷⁸. Ostateczna wersja planu Annana została odrzucona i tym samym rokowania prowadzone w latach 2001-2004, zdecydowanie najbardziej intensywne w całej historii sporu, zakończyły się fiaskiem. Na nic zdały się również zalecenia Komisji Europejskiej, która jawnie wzywała do współpracy z sekretarzem generalnym ONZ w jego misjach dobrych usług⁷⁹. Analizując ówczesne nastroje społeczno-polityczne można przypuszczać, że gdyby przystąpienie Cypru do UE było bezpośrednio uzależnione od powodzenia planu, wyniki referendum byłyby inne. Jednak wobec gwarancji członkostwa powodzenie całego projektu nie stanowiło tak ważnego warunku akcesji, jak w przypadku społeczeństwa tureckiego. Kilka dni później, po oficjalnym wstąpieniu Cypru do UE, nierozstrzygnięty konflikt cypryjski stał się problemem o wymiarze ogólnoeuropejskim.

W raporcie sekretarza generalnego ONZ z jego misji dobrych usług, oprócz rzeczowych faktów, pojawiły się również słowa pochwały i nagany. Stwierdzono, że mimo iż stanowisko Greków cypryjskich musi zostać zaakceptowane, to jednak powinni oni poważnie przemyśleć, jakie będą dalsze implikacje ich decyzji, która stanowi *de facto* krok w tył w kwestii rozwiązania problemu cypryjskiego. Z drugiej strony postawa Turków cypryjskich spotkała się z aprobatą sekretarza generalnego ONZ, który wyraził nadzieję, iż członkowie Rady Bezpieczeństwa ONZ przewodniczyć będą współpracy obustronnej i w instytucjach międzynarodowych wszystkich państw, aby wyeliminowane zostały niepotrzebne ograniczenia i przeszkody, które powodują izolację cypryjskich Turków i zagrażają ich rozwojowi⁸⁰. Swoje zadowolenie i rozczarowanie wyraziły odpowiednio w stronę Turków i Greków Stany Zjed-

⁷⁸ P. Osiewicz, op.cit., s. 312, 316.

⁷⁹ Spotkanie Rady Europejskiej w Salonikach 19-20 czerwca 2003 r. Zob.: strona internetowa Ośrodka Informacji i Dokumentacji Europejskiej, <http://oide.sejm.gov.pl/oide/images/files/dokumenty/konkluzje/saloniki200306.pdf> (data dostępu: 2 grudnia 2012).

⁸⁰ *Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus*, strona internetowa Sił Pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych na Cyprze, http://www.unficypr.org/media/Other%20official%20documents/Secretary-General_s_Report.doc (data dostępu: 2 grudnia 2012).

noczone oraz Wielka Brytania, a minister spraw zagranicznych Turcji Abdullah Gül⁸¹ zaznaczył, iż odtąd władze Republiki Cypru nie mają prawa reprezentować obu społeczności (zwłaszcza w referendum) oraz że akcesja południowej części wyspy do UE nie może mieć żadnego wpływu na prawa i obowiązki Turcji względem Cypru wynikające z traktatów zawartych w 1960 r.⁸² Skoro więc rząd Republiki Cypru nie sprawował na terenie zamieszkałym przez Turków cypryjskich efektywnej kontroli, *acquis communautaire* tam nie obowiązywało, przynajmniej do czasu rozwiązania konfliktu. Pomimo altruistycznych tendencji zarówno ze strony UE, jak i ONZ, zaprzestanie faktycznej izolacji mieszkańców północnej części Cypru było mocno utrudnione, głównie przez sprzeciwy Republiki Cypru (jak w przypadku planowanej pomocy finansowej w wysokości 259 mln EUR na wspieranie rozwoju gospodarczego części północnej Cypru, która była konsekwentnie blokowana aż do 2006 r. czy w kwestii ostatecznego uregulowania handlu bezpośredniego między TRPC a UE).

Stosunki Turcja – Unia Europejska

Prezydencja w Radzie UE a rozwiązanie kwestii cypryjskiej

Głównie poprzez fakt przewodniczenia w Radzie UE w okresie od 1 lipca 2011 r. do 31 grudnia 2011 r. Polska miała realną możliwość współdecydowania w kwestii cypryjskiej oraz współpracy z państwami najbardziej zainteresowanymi. Po pierwsze, Polska była państwem, które rozpoczęło negocjacje w sprawie wieloletniego budżetu na lata 2014-2020. Rozmowy na jego temat były następnie kontynuowane przez pozostałe państwa „polskiego” trio, tj. Danię i Cypr⁸³. Ten ostatni objął prezydenturę w drugiej połowie 2012 r.⁸⁴ Po drugie, jednym z celów polskiego przewodnictwa w UE były „działania na rzecz utrwalania bezpośredniego dialogu Unii Europejskiej z NATO”⁸⁵. Swoją nadzieję na rozwiązanie tej problematycznej kwestii wyraził również sekretarz generalny NATO Anders Fogh Rasmussen, jako że kwestia cypryjsko-turecka wpływa znacząco na brak kompleksowej współpracy na linii UE – NATO, głównie ze względu na fakt, iż Cypr należy do UE, nie jest zaś członkiem NATO. Turcja – odwrotnie. „Proponuję, by UE

⁸¹ 18 listopada 2003 r. Abdullah Gül został wybrany przez Partię Sprawiedliwości i Pokoju na stanowisko przejściowego premiera, jednak już 14 marca 2003 r., w wyniku wyborów uzupełniających, zastąpił go Recep Tayyip Erdogan, w zamian za co Gül został mianowany wicepremierem oraz ministrem spraw zagranicznych. Zob.: strona internetowa Abdullaha Güla, <http://www.tcgb.gov.tr/sayfa/cumhurbaskani/biyografi/> (data dostępu: 3 grudnia 2012 r.).

⁸² P. Osiewicz, op.cit., s. 325.

⁸³ Więcej na temat trio prezydencji – zob.: M. Raczyńska, *Funkcjonalność prezydencji grupowej w Unii Europejskiej na przykładzie trio Polska – Dania – Cypr*, [w:] A. Kirpsza, G. Stachowiak (red.), *Podsumowanie polskiej prezydencji w Radzie UE*, Kraków 2012, s. 129-144.

⁸⁴ *Wieloletnie Ramy Finansowe 2014-2020*, „Biuletyn Monitor Polskiej Prezydencji 2011” 2011, nr 8, s. 3, strona internetowa Klubu Jagiellońskiego, http://www.klubjagiellonski.kei.pl/images/publikacje/biuletyn/Monitor_Polskiej_Prezydencji_2011_Biuletyn_nr_8.pdf (data dostępu: 2 grudnia 2012).

⁸⁵ *Program polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej. 1 lipca 2011 r. – 31 grudnia 2011 r.*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2011, strona internetowa pl2011.eu, http://pl2011.eu/sites/default/files/users/shared/o_prezydencja/program_polskiej_prezydencji_w_radzie_ue.pdf (data dostępu: 2 grudnia 2012).

doprowadziła do zawarcia porozumienia między Turcją a Europejską Agencją Obrony [Ankara od lat stara się o członkostwo w niej – M. R.], a także by zawarto porozumienie o bezpieczeństwie między Turcją a UE. W zamian, współpraca NATO z UE powinna dotyczyć wszystkich 27 członków Unii Europejskiej, włącznie z Cypr⁸⁶.

Jeszcze przed objęciem prezydencji przez ostatnie państwo „polskiego” trio pojawiły się liczne wypowiedzi tureckich polityków, którzy grozili zamrożeniem relacji z UE, jeśli prezydentę w 2012 r. obejmie wciąż podzielony Cypr⁸⁷. Informacja ta została oficjalnie potwierdzona 8 czerwca 2012 r. podczas wspólnej konferencji prasowej w ramach trzeciego spotkania w sprawie dialogu politycznego między Turcją i UE na szczeblu ministerialnym z udziałem wysokiej przedstawiciel UE ds. zagranicznych i polityki bezpieczeństwa oraz komisarza ds. rozszerzenia⁸⁸. Szczególnie negatywnie odbierany był przez stronę turecką fakt, że mimo iż prezydentę sprawować będzie jedynie grecka część władz Cypru, zostaną oni potraktowani jako symboliczni reprezentanci całego państwa, *ergo*, fakt istnienia Tureckiej Republiki Północnego Cypru zostanie zupełnie pominięty⁸⁹. Hipotetyczny bojkot prezydencji cypryjskiej wpisywałby się w politykę nieuznawania Republiki Cypru. Z tureckiego punktu widzenia mógłby on również służyć wywarciu presji na UE i Republice Cypru, aby okazały większą chęć zawarcia porozumienia, uwzględniając tureckie postulaty i tym samym usprawniły proces negocjacji akcesyjnych⁹⁰. Do rzeczywistego zamrożenia relacji na linii Turcja – UE ostatecznie nie doszło, choć od samego początku było ono bardzo mało prawdopodobne, głównie ze względu na niewielką rolę przewodnictwa w Radzie UE w relacjach z państwami trzecimi. Większość kontaktów pomiędzy Brukselą i Ankarą odbywała się za pośrednictwem Komisji Europejskiej, Parlamentu Europejskiego i Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych, natomiast samych spotkań, którym przewodniczy prezydencja w dwustronnych relacjach, było niewiele⁹¹. Państwa unijne zamierzają w dalszym ciągu utrzymywać ścisłe relacje z Turcją również ze względu na proble-

⁸⁶ *Szef NATO: polska prezydencja wobec konfliktu cypryjskiego*, „Gazeta Wyborcza”, 16 marca 2011 r., strona internetowa dziennika „Gazeta Wyborcza”, http://wyborcza.pl/prezydencja2011/1,111636,9268015.Szef_NATO_polska_prezydencja_wobec_konfliktu_turecko_cypryjskiego.html (data dostępu: 2 grudnia 2012).

⁸⁷ K. Wasilewski, *Turcja, Izrael, Cypr: powrót zimnej wojny*, strona internetowa politykaglobalna.pl, <http://www.politykaglobalna.pl/2011/09/turcja-izrael-cypr-powrot-zimnej-wojny/> (data dostępu: 2 grudnia 2012).

⁸⁸ *Interpelacja: Oficjalne nieuznanie przez Turcję prezydencji w Radzie UE i zamrożenie stosunków z UE przez następny okres prezydencji*, strona internetowa Parlamentu Europejskiego, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+E-2012-006140+0+DOC+XML+V0//PL> (data dostępu: 2 grudnia 2012).

⁸⁹ J. Bocheńska, *Tureckie problemy z Unią*, Portal Spraw Zagranicznych psz.pl, <http://www.psz.pl/Tureckie-problemy-z-Europa> (data dostępu: 29 listopada 2012).

⁹⁰ S. Ananicz, *Prezydencja cypryjska a relacje Turcji z Unią Europejską*, strona internetowa Ośrodka Studiów Wschodnich, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2012-06-26/prezydencja-cypryjska-a-relacje-turcji-z-unia-europejska> (data dostępu: 2 grudnia 2012).

⁹¹ Jednym z takich spotkań jest konferencja międzyrządowa, której rola polega m.in. na otwieraniu i zamykaniu poszczególnych rozdziałów negocjacyjnych. Od 2010 r. żaden rozdział nie został otwarty, a od 2006 r. żaden rozdział nie został zamknięty, tak więc półroczny impas w pracach konferencji międzyrządowej nie wpłynie znacząco na spowolnienie akcesji Turcji do UE. Zob.: *ibidem*.

my bliskowschodnie (m.in. wojna domowa w Syrii czy zagrożenie nuklearne ze strony Iranu), wobec których rola Turcji określana jest jako kluczowa⁹².

Potencjalna reorientacja polityki zagranicznej Turcji na Wschód

W maju 2012 r. UE i Turcja zainaugurowały nowy model wzajemnej współpracy, tzw. pozytywną agendę. Choć mechanizm ten nie stanowi żadnego przełomu, ani też nie jest alternatywą dla negocjacji akcesyjnych, jego powołanie jest doraźnym sposobem ożywienia relacji turecko-unijnych pomimo zamrożenia wielu działań negocjacyjnych. Najważniejsze tematy „pozytywnej agendy” to: mobilność, migracje, prawa człowieka, energetyka, reformy polityczne i wymiaru sprawiedliwości, współpraca w zwalczaniu terroryzmu, polityka zagraniczna oraz relacje handlowe. Nowy mechanizm współpracy zakłada istnienie grup roboczych złożonych z przedstawicieli Turcji oraz Komisji Europejskiej. Z tureckiego punktu widzenia miarą skuteczności nowej formuły będzie przede wszystkim to, czy pomoże ona w odblokowaniu negocjacji akcesyjnych oraz czy przybliży perspektywę zniesienia wiz Schengen dla obywateli Turcji, co jeszcze do niedawna stanowiło jeden z najważniejszych priorytetów polityki Turcji wobec UE⁹³.

Ostatnie wydarzenia zdają się sugerować, że koncepcja znalezienia się Turcji w Unii Europejskiej schodzi na dalszy plan na rzecz scenariusza integracji z Szanghajską Organizacją Współpracy (chiń. Shanghai Hezuo Zuzhi, ang. Shanghai Cooperation Organization – SCO)⁹⁴. Premier Erdogan niejednokrotnie wskazał już, iż takie rozwiązanie jest brane poważnie pod uwagę przez zmęczone niezdecydowaniem UE władze tureckie⁹⁵. Jednak jakkolwiek rozdrażnienie premiera spowodowane zbyt wolnym tempem akcesji jego państwa do UE jest zrozumiałe, nie można jednoznacznie określić, na jakim etapie podejmowania decyzji o zwrocie w kierunku Wschodu lub Zachodu znajduje się obecnie Turcja oraz na ile jej dotychczasowe poczynania stanowią realne zagrożenie dla zerwania negocjacji z Unią Europejską,

⁹² J. Krajcarz, *Prezydencja greckiego Cypru w Unii Europejskiej a sprawa turecka*, strona internetowa balkanistyka.pl, <http://balkanistyka.org/wp/prezydencja-greckiego-cypru-w-unii-europejskiej-a-sprawa-turecka/> (data dostępu: 2 grudnia 2012).

⁹³ S. Ananicz, op.cit.

⁹⁴ Szanghajską Organizacją Współpracy (SCO) – organizacja o charakterze polityczno-ekonomiczno-wojskowym, zrzeszająca takie państwa jak Rosja, Chiny, Kazachstan, Kirgizja, Tadżykistan oraz Uzbekistan (stan na marzec 2013 r.), stanowiące 3/5 terytorium Eurazji i 1/4 ludności świata. Na przyjęcie do SCO czekają: Mongolia, Iran, Pakistan i Indie (wszystkie państwa mają rangę obserwatorów w SCO) oraz trzech partnerów w dialogu – Białoruś, Sri Lanka oraz – od grudnia 2012 r. – Turcja. Więcej na temat organizacji – zob.: T. May, *Szanghajską Organizacją Współpracy, czyli jak powstaje trzeci biegun współczesnego świata*, strona internetowa Wydawnictwa Instytutu Analiz i Prognoz Gospodarczych, <http://globeconomy.pl/content/view/1822/> (data dostępu: 31 marca 2013).

⁹⁵ Początkowo temat ten, traktowany bardziej w formie żartu niż realnej opcji, pojawił się w wywiadzie udzielonym przez premiera Erdogana w lipcu 2012 r. i transmitowanym w tureckiej stacji telewizyjnej Kanal 24. 25 stycznia 2013 r., występując w tym samym programie, premier uznał już możliwość integracji z SCO za „poważną” i „rozważaną”. Zob.: S. Kohen, *Erdogan szuka miłości na Wschodzie*, strona internetowa presseurop.eu, <http://www.presseurop.eu/pl/content/article/3347881-erdogan-szuka-milosci-na-wschodzie> (data dostępu: 31 marca 2013).

a nie jedynie próbę wymuszenia na niej kolejnych ustępstw⁹⁶. Możliwe, że powtarzające się deklaracje premiera Erdogana stanowią jedynie dobrze zaplanowaną próbę zwrócenia na siebie uwagi, podkreślenia, że Turcja jest świadoma swojej geopolitycznej siły, wynikającej m.in. z położenia na skrzyżowaniu wielu szlaków handlowych i dzięki temu może wybierać spośród wielu atrakcyjnych dla siebie opcji oferowanych przez zróżnicowane organizacje międzynarodowe⁹⁷.

Zarówno wschodnie, jak i zachodnie media wskazują na brak realnych korzyści, jakie Turcja mogłaby odnieść z tytułu porzucenia dalszych negocjacji z UE na rzecz przystąpienia do SCO⁹⁸. Najczęściej wskazywanym argumentem jest jednak kwestia poziomu demokratyzacji państwa, poszanowania praw człowieka, praw mniejszości, równości płci czy pluralizmu politycznego oraz tego, na ile wspomniane organizacje wymagają od swoich członków ich realizacji i przestrzegania. Państwa członkowskie SCO zarządzane są w głównej mierze autorytarnie, nie będą więc wymagać żadnego z wymienionych kryteriów zarówno przed, jak i po akcesji do organizacji. Przeciwnie, istnieje obawa, że zamiast zachęcać Erdogana do liberalizacji kraju, będą zachęcać go do utrzymywania dyktatorskich tendencji, które już teraz stanowią powód do strachu dla wielu Turków⁹⁹. Ostatecznie wszelkie porównania dotyczące akcesji do SCO tracą na znaczeniu po wskazaniu kluczowego argumentu, jakim jest przynależność Turcji do NATO, a więc organizacji o znacząco odmiennej realizowanej koncepcji bezpieczeństwa. Jeśli więc premier Erdogan rzeczywiście chciałby „zapomnieć o Unii Europejskiej”, jak zapowiadał w rozmowie z Władimirem Putinem¹⁰⁰, być może wcześniej musiałby rozważyć odejście z NATO¹⁰¹.

⁹⁶ P. Wolejko, *Turcja porzuci UE na rzecz Szanghajskiej Organizacji Współpracy?*, strona internetowa politykaglobalna.pl, <http://www.politykaglobalna.pl/2013/01/turcja-porzuci-ue-na-rzecz-szanghajskiej-organizacji-wspolpracy/> (data dostępu: 31 marca 2013).

⁹⁷ R. Pantucci, A. Petersen, *Turkey: Abandoning the EU for the SCO?*, strona internetowa magazynu „The Diplomat”, <http://thediplomat.com/2013/02/17/turkey-abandoning-the-eu-for-the-sco/2/> (data dostępu: 15 marca 2013).

⁹⁸ obrońcy teorii jakoby zapowiedzi tureckiego premiera były realną zapowiedzią na zmianę orientacji polityki zagranicznej państwa z Zachodu na Wschód wskazują jednak na zbieżność dat poszczególnych deklaracji. Turcja zgłosiła chęć przyłączenia się do SCO w roli członka organizacji (a nie jedynie obserwatora) w latach 2007, 2009 oraz 2010, chociaż za każdym razem nie uzyskała satysfakcjonującej odpowiedzi. Pierwsza próba miała miejsce po grudniu 2006 r., kiedy Unia po raz kolejny zawiesiła negocjacje w sprawie ośmiu z 35 rozdziałów negocjacyjnych (nie bez znaczenia pozostała kwestia nieotwarcia przestrzeni powietrznej oraz portów dla Republiki Cypryjskiej). Zob.: K. Gursel, *Erdogan serious about Turkey's bid for Shanghai 5 membership*, strona internetowa portalu Al-Monitor, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/01/shanghai-cooperation-organization-erdogan-turkey.html> (data dostępu: 15 marca 2013).

⁹⁹ A. Cohen, *Mr. Erdogan goes to Shaghai*, strona internetowa magazynu „The National Interest”, <http://nationalinterest.org/commentary/mr-erdogan-goes-shanghai-8113> (data dostępu: 15 marca 2013).

¹⁰⁰ R. Pantucci, A. Petersen, op.cit.

¹⁰¹ Owa rozbieżność została dobitnie wskazana w komentarzu z 28 stycznia 2013 r. wypowiedzianym przez Victorię Nuland, rzeczniczkę Departamentu Stanu USA. Określiła ona stanowisko Turcji jako „interesujące” w kontekście jej członkostwa w NATO, wskazując tym samym, że nie neguje możliwości akcesji Turcji do SCO, jednak rozpatruje propozycję premiera Erdogana bardziej w kontekście politycznego blefu niż realnego zobowiązania. Zob.: ibidem; L. Lulko, *Is Turkey bluffing about joining Shanghai Cooperation Organization?*, strona internetowa portalu pravda.ru, http://english.pravda.ru/world/asia/04-02-2013/123669-turkey_shanghai_cooperation_organization-0/ (data dostępu: 15 marca 2013).

Za i przeciw wstąpieniu Turcji do Unii Europejskiej

Dla wielu krajów członkowskich przyjęcie do UE wielkiego muzułmańskiego państwa jest wciąż bardzo problematyczne. Nie bez powodu procedura akcesyjna Turcji toczy się już od 1959 r., a oficjalnie za kandydata została ona uznana dopiero w 1999 r. Zgodnie z porozumieniem zawartym w grudniu 2004 r., Turcja zobowiązana była podpisać, jeszcze przed rozpoczęciem negocjacji akcesyjnych, protokół mający na celu wprowadzenie w życie postanowień tzw. protokołu z Ankary (1963 r.) w stosunku do 10 nowych państw członkowskich, włącznie z Cyprem, choć *de facto* wiązało się to z oficjalnym uznaniem rządu Cypru przez Ankarę w 30 lat po podziale wyspy w 1974 r.¹⁰² Od 2005 r. trwa mozolny proces sprawdzania zgodności prawodawstwa tureckiego z przepisami unijnymi¹⁰³. Od tego czasu jedynie 13 z 35 rozdziałów tematycznych zostało otwartych, z czego tylko jeden z nich pomyślnie zamknięto, kolejne osiem blokowane jest przez Francję, Niemcy, Austrię oraz Cypr¹⁰⁴. Wiele z tych rozdziałów jest zablokowanych ze względu na odmowę Ankarę zawarcia unii celnej z Republiką Cypryjską¹⁰⁵. I to właśnie kwestia uregulowań prawnych południowego sąsiada UE stanowi jedną z największych przeszkód skutecznie blokujących wejście do Unii¹⁰⁶.

Argumenty najczęściej wysuwane przez przeciwników akcesji Turcji do UE to m.in.:

- położenie geograficzne Turcji – jedynie około 3% powierzchni tego kraju leży w kontynentalnej Europie,
- silne konotacje z muzułmańskim kręgiem kulturowym,
- powtarzające się przypadki łamania praw człowieka i praw mniejszości, głównie stosowanie tortur i wyroków śmierci, w szczególności wobec społeczności kurdyjskiej,

¹⁰² S. Konopacki, *Relacje UE-Turcja: między współpracą a członkowstwem*, s. 13, strona internetowa Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego, http://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/3-2011_konopacki.pdf (data dostępu: 1 grudnia 2012).

¹⁰³ Akty normatywne, przygotowawcze oraz wszelkie inne akty prawne regulujące i podsumowujące dotychczasowe stosunki zewnętrzne pomiędzy Turcją a Unią Europejską – zob.: portal EUR-Lex, http://eur-lex.europa.eu/pl/dossier/dossier_07.htm#3 (data dostępu: 2 grudnia 2012).

¹⁰⁴ *Tusk na Cyprze o prezydencji, unijnym budżecie, sytuacji w regionie i zjednoczeniu wyspy*, portal EurActiv.pl, <http://www.euractiv.pl/prezydencja/artukul/tusk-na-cyprze-o-prezydencji-unijnym-budecie-sytuacji-w-regionie-i-zjednoczeniu-wyspy-003526> (data dostępu: 2 grudnia 2012).

¹⁰⁵ *Buzek zaniepokojony impasem w rokowaniach UE – Turcja*, strona internetowa gazeta.pl, http://m.gazeta.pl/wiadomosci/1,117915,10706429,Buzek_zaniepokojony_impasem_w_rokowaniach_UE_Turcja.html (data dostępu: 2 grudnia 2012).

¹⁰⁶ Turcja m.in. nie otworzyła portów i lotnisk dla Cypru, ponieważ UE nie spełniła swojej obietnicy z 2004 r. dotyczącej zniesienia embarga handlowego nałożonego na TRCP. Unia uzależniła zniesienie sankcji od zaakceptowania planu Annana z 2004 r. i chociaż społeczność turecka opowiedziała się za przyjęciem zaproponowanego porozumienia, plan nie wszedł w życie z powodu odmowy społeczności Greków cypryjskich. Służby prawne Rady UE ostatecznie opowiedziały się za stanowiskiem Cypru, który uważał, że tego typu decyzje powinny zostać podjęte jednomyślnie. W rezultacie embargo nałożone na Cypr Północny nie może zostać zniesione, a to z kolei sprawia, że Turcja nie chce otworzyć swoich portów i lotnisk dla Cypru. Zob.: S. Konopacki, *op.cit.*, s. 15.

- rolniczy charakter gospodarki – zakładając, że wspólna polityka rolna UE stanowi około 46% unijnego budżetu, przyjęcie Turcji oznaczałoby drastyczny spadek dotacji dla rolników ze wszystkich pozostałych krajów członkowskich,
- niskie PKB i relatywnie słabo rozwinięta gospodarka,
- wrogie nastawienie głównie Grecji i Republiki Cypru oraz ogólna niepopularność wśród wielu innych państw członkowskich,
- geograficzne położenie na głównym szlaku przemytu narkotyków i nielegalnych imigrantów na terytorium UE¹⁰⁷.

Turcja została również skrytykowana przez Komisję Europejską podczas oficjalnej prezentacji ostatecznego raportu za rok 2012¹⁰⁸ na temat postępów poczynionych przez kraje kandydujące do akcesji do UE (krytyka ta dotyczyła głównie kwestii swobód obywatelskich oraz wolności prasy), równocześnie domagając się od Ankary możliwie jak najszybszego przyjęcia nowej konstytucji w celu „rozwiązania problemów kraju”¹⁰⁹.

Zwolennicy akcesji Turcji wskazują jednak na duże znaczenie tego kraju w NATO oraz znaczne zasługi dla wojny z międzynarodowym terroryzmem. Turcja mogłaby także przekształcić się w korytarz energetyczny do transportu surowców z regionu Morza Kaspijskiego¹¹⁰. Jednakże jakkolwiek położenie Turcji mogłoby przynieść Unii wiele korzyści z geopolitycznego punktu widzenia, o tyle zyski te wciąż nie stanowią dla wielu państw członkowskich żadnego realnego wyznacznika, który skłaniałby je ku przyspieszeniu i tak już przeciągającego się procesu akcesyjnego¹¹¹. Dodatkowym utrudnieniem w kandydaturze Turcji jest toczący się obecnie między Grecją a Turcją spór o złoża ropy znajdujące się we wschodniej części Morza Śródziemnego. Republika Cypryjska przystąpiła do wierceń w dniu morskim, w sąsiedztwie złóż gazu na wodach terytorialnych Izraela, z którym Turcja ma raczej napięte stosunki. W odpowiedzi Turecka Republika Cypru Północnego zawarła umowę z Turcją, torując sobie tym samym drogę do poszukiwania gazu czy ropy i oznajmiając równocześnie, że jeśli władze Republiki Cypryjskiej zdecydują się na eksploatację złóż na Morzu Śródziemnym, Turcja wraz z Cyprzem Północnym również zaczną wiercić¹¹². Turcy,

¹⁰⁷ P. J. Borkowski, *Perspektywy członkostwa Turcji w Unii Europejskiej*, strona internetowa przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Polsce, http://ec.europa.eu/polska/news/opinie/120808_turcja_pl.htm (data dostępu: 3 grudnia 2012).

¹⁰⁸ Oryginalny tekst – zob.: *Turkey 2012 progress report*, strona internetowa przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Polsce, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/tr_rapport_2012_en.pdf (data dostępu: 31 marca 2013).

¹⁰⁹ H. Zaman, *Kandydaci do UE „mogliby czynić lepiej”*, strona internetowa presseurop.eu, <http://www.presseurop.eu/pl/content/news-brief/2854431-kandydaci-do-akcesji-mogliby-czynic-lepiej> (data dostępu: 31 marca 2013).

¹¹⁰ A. Konarzewska, *Perspektywy przystąpienia Turcji do UE*, strona internetowa Biura Bezpieczeństwa Narodowego, www.bbn.gov.pl/download.php?s=1&id=896 (data dostępu: 2 grudnia 2012).

¹¹¹ D. Jankowski, *Geopolityczne znaczenie Turcji dla UE*, strona internetowa portalu stosunkimiedzynarodowe.info, http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/artykul,415,Geopolityczne_znaczenie_Turcji_dla_UE (data dostępu: 2 grudnia 2012).

¹¹² *Turcja i Cypr Północny dzielą morze*, by szukać ropy, portal internetowy Forbes-beta, <http://www.forbes.pl/artykuly/sekcje/wydarzenia/turcja-i-cypr-polnocny-dziela-morze--by-szukac-ropy.19645.1> (data dostępu: 4 grudnia 2012).

nie mogąc pogodzić się z faktem, że ewentualne zyski z wydobycia zasiliłyby jedynie budżet greckiej części wyspy, w 2011 r. wystosowali pod adresem Greków kilka ostrzeżeń, w których pojawiła się również możliwość przeprowadzenia militarnej interwencji¹¹³.

Program „Cypr 2015”

Obecnie na wyspie realizowany jest program „Cypr 2015: Badania i dialog na rzecz stabilnej przyszłości”¹¹⁴, który z powodzeniem uruchomił Interpeace¹¹⁵, we współpracy z Programem Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju – Działania na rzecz współpracy i zaufania na Cyprze (UN Development Programme – Action for Cooperation and Trust in Cyprus). Program ten ma na celu opracowanie kompleksowych zaleceń na rzecz wsparcia procesu pokojowego prowadzącego do rozwiązania konfliktu na Cyprze oraz stworzenie atmosfery i dynamiki społecznej, która promuje i wspiera konstruktywną dyskusję między społeczeństwami cypryjskimi i ich przywódcami dotyczącą rozwiązania konfliktu. Aktualnie skupiono się przede wszystkim na dwóch kwestiach:

- zrównoważonym rozwoju Zjednoczonego Cypru – głównie pod kątem takich dziedzin, jak produkcja, zarządzanie energią wody, transport i budownictwo,
- przygotowaniem do życia codziennego w Zjednoczonym Cyprze w celu przezwyciężenia braku kontaktu i wzajemnego zaufania pomiędzy obiema społecznościami cypryjskimi.

W latach 2009 i 2011 przeprowadzone zostały w sumie trzy sondaże (równa liczba uczestników po stronie greckiej i tureckiej), zaprojektowane w wyniku wielostronnej współpracy i ujmujące szerokie spektrum poglądów i interesów reprezentowanych przez obie strony¹¹⁶.

W 2010 r. opracowano również szczegółowy raport dotyczący m.in. pożądanej roli ONZ i UE w prowadzonych negocjacjach. Przedstawiciele obu społeczności (82% Greków cypryjskich, 70% Turków cypryjskich) zdecydowali, że ONZ powinna w dalszym ciągu przedkładać Cypryjczykom swoje propozycje rozwiązania konfliktu, ale kwestię tego czy i w jaki sposób z owych rozwiązań skorzystają, zostawić dwóm zainteresowanym stronom¹¹⁷. Inaczej widzą oni rolę Unii Europejskiej podczas negocjacji pokojowych – aż 88% Greków cypryjskich jest zdania, że w spotkaniach powinien również uczestniczyć reprezentant unijny, który w razie potrzeby udzielałby technicznego wsparcia w kwestiach związanych ze zobowiązaniami Cypru jako

¹¹³ J. Bocheńska, op.cit.

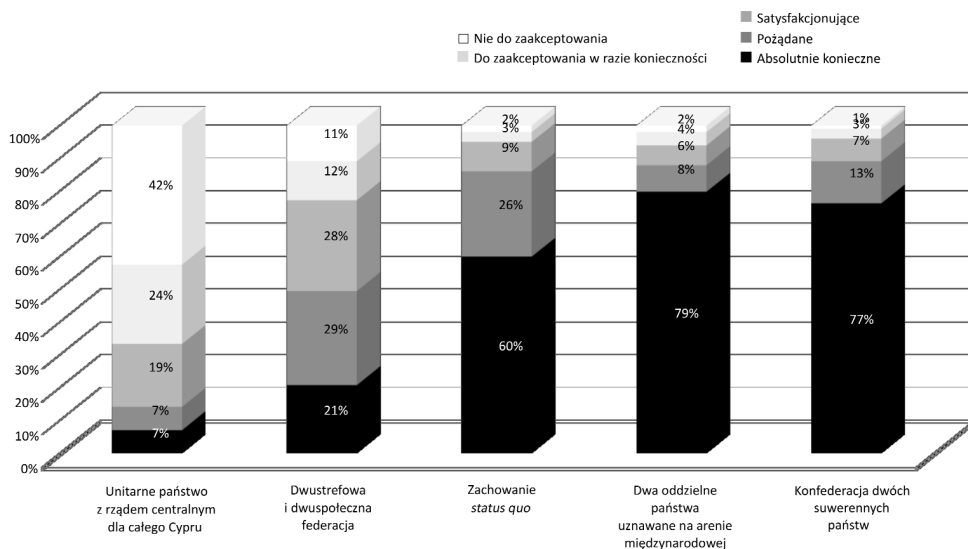
¹¹⁴ Oryginalna nazwa programu to: „Cyprus 2015: Research and Dialogue for a Sustainable Future”.

¹¹⁵ Interpeace to niezależna, międzynarodowa organizacja pokojowa utworzona przez ONZ w 1994 r., obecnie jeden ze strategicznych partnerów ONZ, współtwórca programu „Cypr 2015”.

¹¹⁶ Strategia programu „Cypr 2015”, oficjalna strona internetowa Interpeace, <http://www.interpeace.org/index.php/programmes/cyprus/strategy> (data dostępu: 3 grudnia 2012).

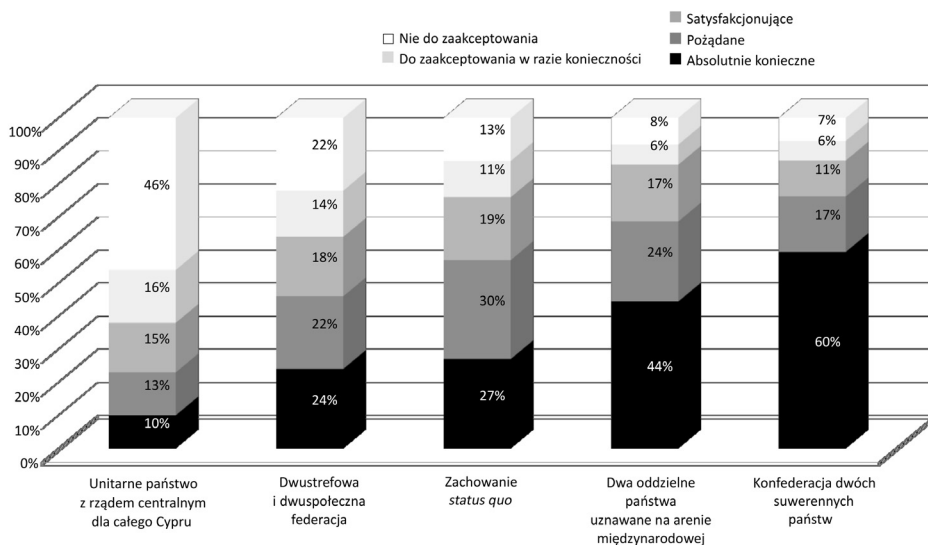
¹¹⁷ Interpeace, *Next Steps in the Peace Talks. An island-wide study of public opinion in Cyprus*, s. 6, oficjalna strona internetowa Interpeace, http://www.interpeace.org/publications/doc_download/15-next-steps-in-the-peace-talks-english (data dostępu: 3 grudnia 2012).

Wykres nr 1. Poziom akceptacji poszczególnych modeli rozwiązania kwestii cypryjskiej wśród Greków cypryjskich z uwzględnieniem koncepcji zaproponowanych w planie Annana (dane na rok 2010).

Źródło: Interpeace, *Next Steps in the Peace Talks...*, s. 26.

Wykres nr 2. Poziom akceptacji poszczególnych modeli rozwiązania kwestii cypryjskiej wśród Turków cypryjskich z uwzględnieniem koncepcji zaproponowanych w planie Annana (dane na rok 2010).

Źródło: Interpeace, *Next Steps in the Peace Talks...*, s. 27.

członka UE (stanowisko to popiera 62% Turków cypryjskich). Omawiany raport pokazał również skalę popularności poszczególnych sugerowanych rozwiązań kwestii cypryjskiej, co przedstawiono na wykresach nr 1 i nr 2.

Podsumowanie

Od początku XXI w. społeczność międzynarodowa ma do czynienia z procesem, który można określić mianem europeizacji kwestii cypryjskiej¹¹⁸. Zarówno cypryjscy Grecy, jak i Turcy starają się osiągać swoje cele polityczne na poziomie regionalnym (głównie za pomocą bilateralnych rozmów oraz w ramach Unii Europejskiej), a nie za pośrednictwem organizacji międzynarodowych, stąd też widoczny spadek wpływu m.in. ONZ na rozwój sytuacji na Cyprze¹¹⁹. Z jednej strony Turcja oraz Turcy cypryjscy postrzegają UE jako poplecznika greckich interesów. Z drugiej, pod względem politycznym Turcja wyraźnie dominuje nad Grecją lub Republiką Cypru na poziomie globalnym (pozostając od nich zależną na poziomie regionalnym).

Słowa prezydenta Cypru Dimitrisa Christofiasa nie pozostawiają wątpliwości: „Główne role w toczącym się procesie odgrywają przywódcy obu społeczności. Proces przebiega pod patronatem ONZ, ale sekretarz generalny ONZ i jego współpracownicy odgrywają jedynie role pomocnicze. Mając w pamięci przykre doświadczenia z 2004 r., dotyczące sztywnych terminów i arbitrażu, daliśmy jasno do zrozumienia społeczności międzynarodowej, że to przywódcy obu społeczności będą głównymi uczestnikami dialogu (...) Szukamy porozumienia zawartego przez Cypryjczyków dla Cypryjczyków”¹²⁰. Problem jednak tkwi w tym, że konflikt cypryjski oddziałuje obecnie na zbyt wiele międzynarodowych aspektów (współpraca UE – NATO, dalsze rozszerzenie UE czy rozwój sytuacji wewnętrznej zarówno w samej Turcji, jak i w całym regionie), aby można było pozostawić go samemu sobie. Niewątpliwie obie strony konfliktu są zdecydowane kontynuować poszukiwania trwałego i funkcjonalnego rozwiązania, uwzględniającego obowiązujące rezolucje ONZ oraz nowy kontekst polityczny wynikający z przystąpienia Cypru do UE. Jednak chociaż panujące warunki jeszcze nigdy nie były tak sprzyjające osiągnięciu długo wyczekiwanego porozumienia, analiza zarówno historycznych, jak i współczesnych zachowań obu państw nie napawa optymizmem – przynajmniej nie do momentu, w którym usztywnione postawy negocjacyjne zainteresowanych stron nie ulegną zmianie.

¹¹⁸ P. Osiewicz, op.cit., s. 401.

¹¹⁹ Fiasko planu Annana niewątpliwie przyczyniło się do spadku wiary w potencjał i efektywność działań podejmowanych na tym polu przez ONZ.

¹²⁰ M. Miltiadou, op.cit., s. 11.

Spis wykresów

Wykres nr 1. Poziom akceptacji poszczególnych modeli rozwiązania kwestii cypryjskiej wśród Greków cypryjskich z uwzględnieniem koncepcji zaproponowanych w planie Annana (dane na rok 2010), s. 106.

Wykres nr 2. Poziom akceptacji poszczególnych modeli rozwiązania kwestii cypryjskiej wśród Turków cypryjskich z uwzględnieniem koncepcji zaproponowanych w planie Annana (dane na rok 2010), s. 106.

Wykaz skrótów

EOKA (gr. Ethniki Organosis Kiprijon Agoniston) – Cypryjska Organizacja Wyzwolenia Narodowego
EOKA-B (gr. Ethniki Organosis Kiprijon Agoniston B)

G8 (Group of Eight) – grupa ośmiu najbardziej wpływowych państw świata

NATO (North Atlantic Treaty Organization) – Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego

ND (gr. Nea Dimokratia) – Nowa Demokracja

ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

SCO (Shanghai Cooperation Organization) – Szanghajska Organizacja Współpracy

TRCP – Turecka Republika Cypru Północnego

UE – Unia Europejska

UNFICYP (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus) – Siły Pokojowe Organizacji Narodów Zjednoczonych na Cyprze

Bibliografia

Publikacje książkowe

Literatura pomocnicza

Monografie i opracowania:

1. Adamczyk A., *Cypr. Dzieje polityczne*, Warszawa 2002.
2. *Bagdadzki Pakt*, „Wielka Encyklopedia Oxford”, t. 2, Warszawa 2008.
3. Calvocoressi P., *Polityka międzynarodowa 1945-2000*, Warszawa 2002.
4. Kissinger H., *Dyplomacja*, Warszawa 2003.
5. Osiewicz P., *Pokojowa regulacja kwestii cypryjskiej. Aspekty prawne i polityczne*, Toruń 2008.
6. Toporek M., *Historia powszechna 1945-1998*, Kraków 1998.

Prace zbiorowe:

1. „Biuletyn Unia Europejska”, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Departament Systemu Informacji, rok 3, nr 217.

Rozdziały w pracach zbiorowych:

1. Raczyńska M., *Funkcjonalność prezydencji grupowej w Unii Europejskiej na przykładzie trio Polska – Dania – Cypr*, [w:] Kirpsza A., Stachowiak G. (red.), *Podsumowanie polskiej prezydencji w Radzie UE*, Kraków 2012, s. 129-144.

Publikacje elektroniczne

Literatura źródłowa

1. European Commission of Human Rights, *Cyprus against Turkey. Report of the Commission*, strona internetowa Ruchu na Rzecz Wolności i Sprawiedliwości na Cyprze,

- <http://www.freedomjustice.com.cy/cmsspages/getfile.aspx?guid=27fe323f-4ec5-49f6-a629-d648a6be4c23>.
2. *Interpelacja: Oficjalne nieuznanie przez Turcję prezydencji w Radzie UE i zamrożenie stosunków z UE przez następny okres prezydencji*, strona internetowa Parlamentu Europejskiego, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+E-2012-006140+0+DOC+XML+V0//PL>.
 3. *Karta Narodów Zjednoczonych*, strona internetowa Biblioteki Sejmowej, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1945.html>.
 4. *Program polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej. 1 lipca 2011 r. – 31 grudnia 2011 r.*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2011, strona internetowa polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej, http://pl2011.eu/sites/default/files/users/shared/o_prezydencja/program_polskiej_prezydencji_w_radzie_ue.pdf.
 5. *Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus*, strona internetowa Sił Pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych na Cyprze, http://www.unficyp.org/media/Other%20official%20documents/Secretary-General_s_Report.doc.
 6. *Rezolucja nr 186 przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ 4 marca 1964 r.*, strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186\(1964\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186(1964)).
 7. *Rezolucja nr 193 przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ 9 sierpnia 1964 r.*, strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/193\(1964\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/193(1964)).
 8. *Rezolucja nr 353 przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ 20 lipca 1974 r.*, strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/353\(1974\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/353(1974)).
 9. *Rezolucja nr 355 przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ 1 sierpnia 1974 r.*, strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/357\(1974\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/357(1974)).
 10. *Rezolucja nr 367 przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ 12 marca 1975 r.*, strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/367.
 11. *Rezolucja nr 1250 przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ 29 czerwca 1999 r.*, strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1250\(1999\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1250(1999)).
 12. *Rezolucja nr 1251 przyjęta przez Radę Bezpieczeństwa ONZ 29 czerwca 1999 r.*, strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1251\(1999\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1251(1999)).
 13. *Statement by the Minister of State and Acting Foreign Minister Fatin Zorlu at the London Conference on Cyprus*, August 31, 1955, The Cyprus Conflict. An Educational Web Site, http://www.cyprus-conflict.net/zorlu_in_london.html.
 14. *Strategia programu „Cypr 2015”*, oficjalna strona internetowa Interpeace, <http://www.interpeace.org/index.php/programmes/cyprus/strategy>.
 15. *The Comprehensive Settlement of the Cyprus Conflict*, strona internetowa Sił Pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych na Cyprze, http://www.unficyp.org/nqcontent.cfm?a_id=1637.
 16. *The Zurich and London Agreements. Memorandum setting out the agreed foundation for the final settlement of the problem of Cyprus*, The Cyprus Conflict. An Educational Web Site, <http://www.cyprus-conflict.net/Treaties%20-1959-60.html>.
 17. *Turkey 2012 progress report*, strona internetowa przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Polsce, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/tr_rapport_2012_en.pdf.

Literatura pomocnicza

Monografie i opracowania:

1. *Employing Conflict Transformation Theory in Understanding the Cyprus Problem – Prospects and Instruments in Conflict Transformation*, strona internetowa European Peace University, <http://epu.ac.at/fileadmin/downloads/research/Nicolaides.pdf>.
2. Interpeace, *Next Steps in the Peace Talks. An island-wide study of public opinion in Cyprus*, oficjalna strona internetowa Interpeace, http://www.interpeace.org/publications/cat_view/8-publications/2-cyprus?start=10.
3. Mallinson W., *Cypr. Rys historyczny*, strona internetowa Ambasady Republiki Cypryjskiej w Warszawie, [http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/ce7d400c6e5439eac22572c600329ac5/d2f29ce3878e1120c22572c600329547/\\$FILE/Cypr.%20Rys%20historyczny%20\(2.030%20KB,%202011\).pdf](http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/ce7d400c6e5439eac22572c600329ac5/d2f29ce3878e1120c22572c600329547/$FILE/Cypr.%20Rys%20historyczny%20(2.030%20KB,%202011).pdf).
4. *Spotkanie Rady Europejskiej w Salonikach, 19-20 czerwca 2003*, strona internetowa Ośrodka Informacji i Dokumentacji Europejskiej, <http://oide.sejm.gov.pl/oide/images/files/dokumenty/konkluzje/saloniki200306.pdf>.

Prace zbiorowe:

1. Miltiadiou M. (red.), *Kwestia cypryjska. Krótkie wprowadzenie*, strona internetowa Ambasady Republiki Cypryjskiej w Warszawie, [http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/5e6eaf08adcd4b74c22572b1002be345/291d051c1b440696c22572c60034ab62/\\$FILE/Kwestia%20cypryjska.%20Kr%C3%B3tkie%20wprowadzenie%20\(282%20KB,%202011\).pdf](http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/5e6eaf08adcd4b74c22572b1002be345/291d051c1b440696c22572c60034ab62/$FILE/Kwestia%20cypryjska.%20Kr%C3%B3tkie%20wprowadzenie%20(282%20KB,%202011).pdf).

Artykuły w czasopismach naukowych:

1. Adamczyk A., *Problem cypryjski*, „Studia Europejskie” 1997, nr 4, strona internetowa Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego, http://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/4-1997_Adamczyk.pdf.
2. Czubocha K., Paszkowska M., *Konflikt cypryjski i jego wpływ na proces rozszerzenia Unii Europejskiej*, [w:] Jurkowska A., Szewczyk M. (red.), „Zeszyty Naukowe Zakładu Europeistyki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie” 2007, nr 1(3), strona internetowa Podkarpackiej Biblioteki Cyfrowej, http://www.pbc.rzeszow.pl/Content/4288/zeszyt_3.pdf.
3. Wojecki M., *Szkolnictwo uchodźców politycznych z Grecji w Polsce po roku 1950*, [w:] Halczak B., Burda B. (red.), „Rocznik Lubuski” 2004, t. XXX, cz. I, strona internetowa Lubuskiego Towarzystwa Naukowego, <http://www.ltn.uz.zgora.pl/PDF/rocz04/21.pdf>.

Artykuły internetowe, prasowe:

1. Ananicz S., *Prezydencja cypryjska a relacje Turcji z Unią Europejską*, strona internetowa Ośrodka Studiów Wschodnich, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2012-06-26/prezydencja-cypryjska-a-relacje-turcji-z-unia-europejska>.
2. Bocheńska J., *Tureckie problemy z Unią*, Portal Spraw Zagranicznych psz.pl, <http://www.psz.pl/Tureckie-problemy-z-Europa>.
3. Borkowski P. J., *Perspektywy członkostwa Turcji w Unii Europejskiej*, strona internetowa przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Polsce, http://ec.europa.eu/polska/news/opinie/120808_turcja_pl.htm.
4. *Buzek zaniepokojony impasem w rokowaniach UE – Turcja*, strona internetowa gazeta.pl, http://m.gazeta.pl/wiadomosci/1,117915,10706429,Buzek_zaniepokojony_impasem_w_rokowaniach_UE_Turcja.html.
5. Cohen A., *Mr. Erdogan goes to Shanghai*, strona internetowa magazynu „The National Interest”, <http://nationalinterest.org/commentary/mr-erdogan-goes-shanghai-8113>.

6. *Cypr – podział wyspy*, strona internetowa portalu stosunkimiedzynarodowe.info, http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/kraj,Cypr,problemy,Podzial_wyspy.
7. *Cyprus: greek Cypriot rejection of Annan plan disappoints*, strona internetowa portalu global-security.org, <http://www.globalsecurity.org/military/library/news/2004/04/www040429.htm>.
8. Dzik A., *Współczesny ustrój polityczny Wielkiej Brytanii*, Portal Spraw Zagranicznych psz.pl, http://www.psz.pl/index2.php?option=content&do_pdf=1&id=2866.
9. *EOKA*, strona internetowa portalu globalsecurity.org, <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/eoka.htm>.
10. Faustmann H., *Aktualne ogniska konfliktu. Konflikt na Cyprze odzwierciedleniem różnicy interesów we wschodniej części Morza Śródziemnego*, <http://www.eduvinet.de/comcult/pdf/regiokonf/pl/cocplta404.pdf>.
11. Gursel K., *Erdogan serious about Turkey's bid for Shanghai 5 membership*, strona internetowa portalu Al-Monitor, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/01/shanghai-cooperation-organization-erdogan-turkey.html>.
12. Horoszczak M., *Grecko-turecki konflikt o Cypr*, Portal Spraw Zagranicznych psz.pl, <http://www.psz.pl/tekst-2280/Grecko-turecki-konflikt-o-Cypr>.
13. *International Peacemaking in Cyprus, 1980-1986*, The Cyprus Conflict. An Educational Web Site, <http://www.cyprus-conflict.net/int%271%20dip.%20%2780-86.html>.
14. Jankowski D., *Geopolityczne znaczenie Turcji dla UE*, strona internetowa stosunkimiedzynarodowe.info, http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/artukul,415,Geopolityczne_znaczenie_Turcji_dla_UE.
15. *Kalendarium dziejów Cypru*, strona internetowa wirtualnycypr.pl, <http://www.wirtualnycypr.pl/cypr-historia/historia-cypru.html>.
16. Kęciek K., *Zagadkowy świat Mykeńczyków*, strona internetowa tygodnika „Przegląd”, <http://www.przegląd-tygodnik.pl/pl/artukul/zagadkowy-swiat-mykenczykow>.
17. Kohen S., *Erdogan szuka miłości na Wschodzie*, strona internetowa presseurop.eu, <http://www.presseurop.eu/pl/content/article/3347881-erdogan-szuka-milosci-na-wschodzie>.
18. Konarzewska A., *Perspektywy przystąpienia Turcji do UE*, strona internetowa Biura Bezpieczeństwa Narodowego, www.bbn.gov.pl/download.php?s=1&id=896.
19. Konopacki S., *Relacje UE-Turcja: między współpracą a członkowstwem*, strona internetowa Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego, http://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/3-2011_konopacki.pdf.
20. Krajczar J., *Prezydencja greckiego Cypru w Unii Europejskiej a sprawa turecka*, strona internetowa balkanistyka.org, <http://balkanistyka.org/wp/prezydencja-greckiego-cypru-w-unii-europejskiej-a-sprawa-turecka/>.
21. Lulko L., *Is Turkey bluffing about joining Shanghai Cooperation Organization?*, strona internetowa portalu pravda.ru, http://english.pravda.ru/world/asia/04-02-2013/123669-turkey-shanghai_cooperation_organization-0/.
22. May T., *Szanghajska Organizacja Współpracy, czyli jak powstaje trzeci biegun współczesnego świata*, strona internetowa Wydawnictwa Instytutu Analiz i Prognoz Gospodarczych, <http://globeconomy.pl/content/view/1822/>.
23. Pantucci R., Petersen A., *Turkey: Abandoning the EU for the SCO?*, strona internetowa magazynu „The Diplomat”, <http://thediplomat.com/2013/02/17/turkey-abandoning-the-eu-for-the-sco/2/>.
24. *Republika Cypryjska*, strona internetowa Ambasady Republiki Cypryjskiej w Warszawie, http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/DMLgeninfo_ol/DMLgeninfo_ol?OpenDocument.
25. *Rozszerzenie UE: czas na kolejne etapy*, strona internetowa przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Polsce, http://ec.europa.eu/polska/news/111013_rozszerzenie_pl.htm.

26. *Rozszerzenie*, strona internetowa przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Polsce, http://ec.europa.eu/economy_finance/international/enlargement/index_pl.htm.
27. *Rzut oka na Cypr*, strona Ambasady Republiki Cypryjskiej w Warszawie, [http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/6b1a5813223deb09c2257abe003b6232/6334334F1C771A00C1257AE7003204EB/\\$file/Rzut%20oka%20na%20Cypr%20\(2011\).pdf](http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/6b1a5813223deb09c2257abe003b6232/6334334F1C771A00C1257AE7003204EB/$file/Rzut%20oka%20na%20Cypr%20(2011).pdf).
28. *Szef NATO: polska prezydencja wobec konfliktu cypryjskiego*, „Gazeta Wyborcza”, 16 marca 2011 r., strona internetowa dziennika „Gazeta Wyborcza”, http://wyborcza.pl/prezydencja/2011/1,111636,9268015,Szef_NATO__polska_prezydencja_wobec_konfliktu_turecko_cypryjskiego.html.
29. *The 1967 crisis*, strona internetowa Sił Pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych na Cyprze, http://www.unficypr.org/nqcontent.cfm?a_id=1491&tt=graphic&lang=11.
30. *The Makarios – Denktash Talks, 1977*, The Cyprus Conflict. An Educational Web Site, <http://www.cyprus-conflict.net/makarios-denktash%20talks,%2077.html>.
31. *Turcja i Cypr Północny dzielą morze, by szukać ropy*, portal internetowy Forbes-beta, <http://www.forbes.pl/artykuly/sekcje/wydarzenia/turcja-i-cypr-polnocny-dziela-morze--by-szukac-ropy,19645,1>.
32. *Tusk na Cyprze o prezydencji, unijnym budzecie, sytuacji w regionie i zjednoczeniu wyspy*, portal EurActiv.pl, <http://www.euractiv.pl/prezydencja/artykul/tusk-na-cyprze-o-prezydencji-unijnym-budecie-sytuacji-w-regionie-i-zjednoczeniu-wyspy-003526>.
33. Wasilewski K., *Turcja, Izrael, Cypr: powrót zimnej wojny*, strona internetowa politykaglobalna.pl, <http://www.politykaglobalna.pl/2011/09/turcja-izrael-cypr-powrot-zimnej-wojny/>.
34. *Wieloletnie Ramy Finansowe 2014-2020*, „Biuletyn Monitor Polskiej Prezydencji 2011” 2011, nr 8, strona internetowa Klubu Jagiellońskiego, http://www.klubjagiellonski.kei.pl/images/publikacje/biuletyn/Monitor_Polskiej_Prezydencji_2011_Biuletyn_nr_8.pdf.
35. Wołejko P., *Turcja porzuci UE na rzecz Szanghajskiej Organizacji Współpracy?*, strona internetowa politykaglobalna.pl, <http://www.politykaglobalna.pl/2013/01/turcja-porzuci-ue-na-rzecz-szanghajskiej-organizacji-wspolpracy/>.
36. Yalincak H. O., *Understanding the Cyprus Problem*, <http://www.scribd.com/doc/60128907/Understanding-the-Cyprus-Problem>.
37. Zaman H., *Kandydaci do UE „mogliby czynić lepiej”*, strona internetowa presseurop.eu, <http://www.presseurop.eu/pl/content/news-brief/2854431-kandydaci-do-akcesji-mogliby-czynic-lepiej>.

Strony internetowe:

1. www.eur-lex.europa.eu – portal internetowy EUR-Lex.
2. www.g8.utoronto.ca – strona internetowa Centrum Informacyjnego G8.
3. www.tccb.gov.tr – strona internetowa Abdullaha Güla.
4. www.un.org – strona internetowa Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Magdalena Raczyńska – studentka III roku studiów I stopnia na kierunku stosunki międzynarodowe w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego (INPiSM UJ). W latach 2011-2012 członek Zarządu Koła Studentów Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego (KSSM UJ) ds. promocji i kontaktów zewnętrznych. W latach 2012-2013 Sekretarz KSSM UJ. Sekretarz redakcji czasopisma „Poliarchia. Studenckie Zeszyty Naukowe Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego”. Współautorka publikacji „Podsumowanie polskiej prezydencji w Radzie UE” (Kraków 2012). Publikowała w magazynie opinii „ARENA. Sprawy międzynarodowe”. Zainteresowania naukowe: dyplomacja współczesna, *public relations* w stosunkach międzynarodowych, organizacja i zarządzanie w biznesie.